

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÖZGECİLİĞİN YORDAYICISI OLARAK
AFFEDİCİLİK VE DİNİ TUTUMLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mevlüt SANLAV

TOKAT

2016

T.C.

**GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**ÖZGECİLİĞİN YORDAYICISI OLARAK
AFFEDİCİLİK VE DİNİ TUTUMLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mevlüt SANLAV

Danışman: Prof.Dr. Recep KOÇAK

TOKAT

2016

JÜRİ ve ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mevlüt SANLAV'IN, "Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik Ve Dini Tutumlar" adlı çalışması 25.05.2016 tarihinde jürimiz tarafından Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan:

Üye : Prof. Dr. Recep KOCALIK

Üye : Yrd. Doç. Dr. Bureu KARASAR

Üye : Doç. Dr. Fatih KAYA

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

/ / 201

Doç. Dr. Adem İŞCAN
Enstitü Müdürü

Enstitü Müdürü

ETİK SÖZLEŞME

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgi toplama ve raporlaştırma sürecinin Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna, genel akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirildiğini; bu tez çalışmasını “intihali engelleme” programı ile taradığımı, bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve bulgulara atıf yaptığımı ve kaynağımı gösterdiğimi beyan eder, sorumluluğun tarafıma ait olduğunu kabul ederim.

.../.../.....

Mevlüt SANLAV

.....

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenim sürecimin başından itibaren bilgi, deneyim ve yol göstericiliğinden faydalandığım, araştırmanın planlaması ve uygulanmasındaki zor zamanlarımı desteğiyle kolaylaştıran, değerli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Recep KOÇAK'a emekleri için minnettarım. Bu süreçte derslerinde edindiğim bilgi ve deneyimlerden ötürü hocalarım Doç.Dr. Fatih KAYA'ya, Doç.Dr. Tahsin İLHAN'a ve Yrd.Doç.Dr. Rukiye ŞAHİN'e teşekkür ederim. Tez jürimde yer alarak yapıcı eleştirileriyle tezimin son halini almasına katkı sunan Yrd.Doç.Dr. Burcu KARAŞAR'a teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans öğrenim sürecim boyunca her zaman ve her anlamda yol gösterici olan, zorlandığım ve desteğe ihtiyacım olan anlarda beni yüreklendiren hocalarım Yrd.Doç.Dr. Mehmet Emin SARDOĞAN ve Doç.Dr. Müge YILMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez yazım sürecinde ve öncesinde teknik anlamda yardımlarıyla ve güzel dostluğuyla bu süreci kolaylaştıran Uzm. Kürşat EFİL'e, yorucu ve buhranlı zamanlarımda hayatıma renk katan, tezim için yapıcı önerileriyle yol gösteren Araş.Gör. Mustafa KAYIR'a teşekkür ederim.

Tüm eğitim hayatım boyunca ve hala her türlü desteği, hiçbir zaman esirgemeyen anneme, babama, varlıklarından büyük mutluluk duyduğum kardeşlerim Gamze, Nurullah ve Selim'e çok teşekkür ediyorum.

Son olarak olağanüstü anlayış ve sabrıyla her daim yanımda olan, hayatımı paylaşmasından ve yanımda olmasından dolayı hissettiğim huzuru kelimelerle ifade edemeyeceğim sevgili eşim Elif SANLAV'a müteşekkirim.

Mevlüt SANLAV

ÖZET

ÖZGECİLİĞİN YORDAYICISI OLARAK AFFEDİCİLİK VE DİNİ TUTUMLAR

Sanlav, Mevlüt

Eğitim Bilimleri Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Recep KOÇAK

Bu araştırmanın amacı yetişkin bireylerin dini tutum, affedicilik ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Dini tutum ve affedicilik düzeylerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki yordayıcı gücünün incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca dini tutum, affedicilik ve özgecilik düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak bu araştırmanın amaçları arasındadır.

Bu çalışma ilişkisel tarama modelinde betimsel bir araştırma olup çalışma grubu Orta Karadeniz Bölgesi'nde bir ilde yaşayan 17-80 yaş aralığındaki 430 kadın (%38,5), 270 erkekten (%61,5) olmak üzere uygun örnekleme yöntemiyle seçilen toplam 700 kişiden oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında Özgecilik Ölçeği, Dini Tutum Ölçeği ve Affedicilik Ölçeği kullanılmıştır. Çalışma grubundan toplanan veriler araştırma problemlerine yanıt bulmak için *t*- test, ANOVA testi ve Çoklu Doğrusal Regresyon analizi kullanılarak SPSS 21 programı yardımı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre bireylerin dini tutumları ile özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($r = .22, p < .01$). Ayrıca bireylerin affedicilik düzeyleri ile özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .17, p < .01$). Yapılan regresyon analizine göre dini tutum ve affediciliğin özgecilik düzeyinin anlamlı yordayıcısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır ($F_{(2, 670)} = 23.90, p < .01$). Özgecilik düzeyi cinsiyete, yaşa, medeni duruma, eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ancak gelir seviyesine göre özgecilik farklılaşmaktadır. Sonuçlar literatür ışığında tartışılmış ve çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Dini tutum, Affedicilik, Özgecilik*

ABSTRACT**FORGIVENESS AND RELIGIOUS ATTITUDES
AS THE PREDICTOR OF ALTRUISM****Sanlav, Mevlüt****Eğitim Bilimleri Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Recep KOÇAK**

The present study aims to investigate the correlation between religious attitudes, forgiveness, and altruism levels of adults. It also explores the predictive role of religious attitude, and forgiveness on altruism. In addition, it aims to investigate if there is any statistically significant differences in altruism level, religious attitudes, and forgiveness by age, gender, marital status, educational status, and economical situation.

The current research was conducted as a correlational study. There were 430 women and 270 men (total 700 people) aged 17 – 80 in this study sampled from a city in the Central Black Sea Region. Altruism Scale, OK – Religious Attitude Scale, Forgiveness Scale, and Personal Information Forms were used to collect data in this research. In order to find the answer of the research problems, the data which were collected from the study group was analyzed, with the help of SPSS 21. Independent Samples *t* Test, One-Way ANOVA, Pearson Correlation, and Multiple Linear Regression analysis were used. According to the findings of the result of the analysis, a statistically significant positive correlation between altruism level and religious attitudes was observed. ($r = .22$, $p < .01$). Besides, a statistically significant positive correlation between altruism level and forgiveness was observed ($r = .17$, $p < .01$). According to the regression analysis, religious attitudes and forgiveness were found as significant predictors of altruism level ($F_{(2, 670)} = 23.90$ $p < .01$). Altruism level does not differ significantly according to gender, age, marital status, and education. However, it differs by income level. The study results were discussed and several suggestions were made.

Key Words: *Religious Attitude, Forgiveness, Altruism*

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ve ENSTİTÜ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK SÖZLEŞME.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	4
Sınırlılıklar	5
Sayıtlar.....	5
Tanımlar	5
LİTERATÜR TARAMASI	7
Özgecilik	7
Olumlu Sosyal Davranış	7
Özgecilik ve Özgeci Davranış.....	7
Yardım ve özgecilik	8
Özgecilik ve Mutluluk	9
Özgecilik ve Genetik.....	9
Kültür ve Özgecilik.....	10
Bencilik ve Özgecilik.....	11
Özgecilik ve Empati	11
Özgecilik ve Din	12
İlgili Araştırmalar.....	13
Affetme ve Affedicilik	15
Affetme Ne Değildir	16
Kendini Affetme	16
Affetme ve Mutluluk.....	17
Affetme Süreç Modeli.....	17
Psikanalitik Model	19
Affetme ve Felsefe	20
Affetme ve Din.....	20
İlgili Araştırmalar.....	21
Dini Tutum	23
Tutum.....	23
Dini tutum	24

Dini tutumun ögeleri	25
Bilişsel öge	25
Duyuşsal öge.....	26
Davranışsal öge.....	26
Dini tutumların özellikleri.....	27
Güç derecesir bahanesi olduğunda bile namaz kılmaktan vazgeçebilmektedir (Peker, 2014).....	27
Karmaşıklıkrdiklerini derinlemesine öğrenen birinin bilişsel ögeleri karmaşıktır (Peker, 2014). 27	
Diğer tutumlarla ilişki ve merkezilik	27
Öğeler arası ve diğer tutumlarla tutarlılık	28
Dini Tutumu Etkileyen Faktörler	28
Sosyal çevre	29
Kişilik özellikleri	29
Din görevlileri ve dindarla ilişkiler.....	30
İlgili Araştırmalar.....	30
YÖNTEM	32
Araştırmanın modeli.....	32
Çalışma Grubu.....	32
Veri Toplama Araçları.....	34
Dini Tutum Ölçeği (D.T.Ö)	34
Affedicilik Ölçeği (A.Ö.).....	35
Özgecilik Ölçeği (Ö.Ö.).....	35
Verilerin Toplanması.....	36
Verilerin Analizi.....	36
BULGULAR.....	37
Dini Tutum, Affedicilik Özgecilik Arasındaki İlişki.....	37
Dini Tutum Ve Affediciliğin Özgeciliği Yordacıyı Rolü.....	38
Bireylerin Affedicilik, Dini Tutum Ve Özgecilik Düzeylerinin Cinsiyete Göre Farklılaşması.....	43
Bireylerin Affedicilik, Dini Tutum Ve Özgecilik Düzeylerinin Medeni Duruma Göre Farklılaşması .	45
Bireylerin Affedicilik, Dini Tutum Ve Özgecilik Düzeylerinin Yaş Değişkenine Göre farklılaşması .	46
Bireylerin Affedicilik, Dini Tutum Ve Özgecilik Düzeylerinin Algılanan Ekonomik Duruma Göre Farklılaşması	47
Bireylerin Affedicilik, Dini Tutum Ve Özgecilik Düzeylerinin Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşması	48
SONUÇ ve TARTIŞMA.....	50
ÖNERİLER.....	57
Uygulayıcılar İçin Öneriler.....	57
Araştırmacılar için öneriler.....	57
KAYNAKÇA	59
EKLER	69
ÖZGEÇMİŞ.....	74

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcı profili.....	33
Tablo 2. Dini Tutum, Özgecilik ve Affedicilik ilişkisi.....	37
Tablo 3. Araştırmaya Katılan Yetişkinlerin Özgecilik Ölçeği Puanlarının Normallik Değerleri	38
Tablo 4. Dini Tutum ve Affediciliğin Toplam Özgecilik Puanını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	40
Tablo 5. Dini Tutum ve Affediciliğin Özgecilğin Aile Alt Boyutunu Yordamasına ilişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	40
Tablo 6. Dini Tutum ve Affediciliğin Özgecilğin Sosyal Alt Boyutunu Yordamasına ilişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	41
Tablo 7. Dini Tutum ve Affediciliğin Özgecilğin Yardımseverlik Alt Boyutunu Yordamasına ilişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	42
Tablo 8. Dini Tutum ve Affediciliğin Özgecilğin Sorumluluk Alt Boyutunu Yordamasına ilişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	43
Tablo 9. Cinsiyete Göre Affedicilik Dini Tutum ve Özgecilik Düzeyi.....	44
Tablo 10. Medeni Duruma Göre Affedicilik, Dini tutum ve Özgecilik Düzeyi.....	45
Tablo 11. Yaş Değişkenine Göre Affedicilik, Dini tutum ve Özgecilik Düzeyi.....	46
Tablo 12. Algılanan Ekonomik Düzeye Göre Affedicilik, Dini Tutum ve Özgecilik Düzeyi	47
Tablo 13. Eğitim Düzeyine Göre Affedicilik, Dini Tutum ve Özgecilik.....	48

BÖLÜM I

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde problem durumuna, alt problemlere, araştırmanın amacına, gerekçesine, önemine, sınırlılıklarına, sayıltılarına ve tanımlarına yer verilmiştir.

Problem Durumu

Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen insan, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını gidermesi, kendini geliştirmesi ve gerçekleştirmesi için sosyalleşme eğilimine sahiptir. Adler, bireyin diğerleriyle etkileşime girmesi için gereken potansiyele doğduğu andan itibaren sahip olduğunu savunmuştur ve bu durumu sosyal ilgi olarak adlandırmıştır. Bu kavramın orijinali Almanca bir kelime olan “Gemeinschaftsgefühl”dir ve Türkçe’ye dayanışma duygusu, kendini insanlığın üyesi olarak düşünme ve hissetme, topluluk duygusu olarak çevirmek mümkündür (Akt: İnanç ve Yerlikaya, 2009, s.43). Bu potansiyelle dünyaya gelen insan birçok sosyal davranışta bulunabilmektedir.

Sosyal davranış, bireyin üyesi olduğu toplumdaki etkilenip, o toplumun beklentileriyle aynı doğrultuda tepkilerde bulunmasıdır (Coşkun, 2012). Kağıtçıbaşı’na (2014) göre insanların bir kısmı zamanını ya da enerjisinin bir bölümünü başkalarına yardım etmek ve onları zor durumdan kurtarmak için sarf eder. Evsiz ve kimsesizlere yardım için gönüllü faaliyetlere katılır, yardım kuruluşlarına bağışta bulunur. Üzgün olan bir arkadaşlarını teselli etmek ya da tanımadıkları bir kimse yolda kaldığında, durup ona yardımcı olmak birer olumlu sosyal davranış örneğidir. Olumlu sosyal davranış, yardım etmeyi ve özgeciliği de içine alan, gönüllülük kaidesiyle ortaya çıkan, bireyin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığına olumlu katkıda bulunan bir olgudur. Olumlu sosyal davranışlar şemsiyesi altında bulunan davranışlardan birisi de bu çalışmanın konusunu da oluşturan özgeciliktir. Psikologların, psikiyatristlerin, sosyologların, biyologların, siyaset bilimcilerin ortak görüşlerini yansıtan tanım olarak özgecilik, başkalarının ihtiyaçları için karşılık beklemeden gelen bir motivasyonla ortaya konan davranıştır (Piliavin ve Charng, 1990).

Sosyal bilimciler özgecilik kavramını geniş bir yelpazede açıklamaya çalışmışlardır. Özgecilik kendi yararını düşündüğü kadar başkasının da yararını

düşünme, bunu yaparken de maddi ve doğrudan manevi bir kazanım beklemeden davranışta bulunma ve bencillik karşıtı davranmadır (Karadağ ve Mutafçılar, 2009). İyi bir iş yapmanın verdiği olumlu his dışında herhangi bir ödül ve fayda beklentisi olmadan yapılan yardım davranışıdır. Bir menfaat gözeterek bir bağışta bulunma ya da gösteriş yapmak için herhangi bir yardımda bulunma ise her ne kadar değerinin yararına olsa da gerçek anlamda bir özgeci davranış değildir (Freedman, Carlsmith ve Sears, 1993).

Semavi dinlerin hepsinde olumlu sosyal davranışlara teşvik vardır. Dindarlık tanımlanırken zorluk çekilen ve pek çok boyutu bulunan göreceli bir kavramdır. Dindarlığı ölçmek için kullanılacak ve geliştirilecek ölçeklerin neyi ölçtüğü oldukça önemlidir. Bu açıdan bakıldığında; dindarlık farklı boyutlarda ölçülebilmektedir. Dini tutum ise bu boyutlardan biridir (Ok, 2011). Burada tutum kavramına değinmekte fayda vardır. Toplum yaşamı içerisinde bireyleri etkileyen birçok etmen mevcuttur. İnsanlar sosyal ilişkilerini bazı düşünce kalıpları içerisinde meydana getirirler. İnsanlar çevrelerindeki canlı ve cansız nesnelere düşünsel bir bütünlük içerisindedirler (Güney, 2009). Tutum, bir bireyin psikolojik bir nesne ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlarını düzenli bir şekilde meydana getiren eğilimdir (Kağıtçıbaşı, 2014). Dini tutum ise bireyin din ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlarını belirleme şeklidir. Bireyin dinle alakalı bildikleri ve inançları, dinin herhangi bir esasını veya tamamını sevip sevmemesi, din ile ilgili olumlu ve olumsuz faaliyetleri onun dini tutumunu oluşturur. Dini tutumun bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç bileşeni bulunmaktadır (Peker, 2014). Genel olarak tutumun bu üç ögesinin birbiriyle uyumlu olduğu düşünülmektedir. Örneğin, bir insanın dine yönelik olumlu düşünceleri varsa, onun dine ait davranışlara ve dine yönelik pozitif duygulara sahip olduğu akla gelmektedir. Buna bağlı olarak da tutum çalışmalarının insan davranışlarını yordadığı varsayımı ileri sürülmektedir (Ok, 2011). Bu çerçevede dinin ve dini tutumun da özgeci davranışları yordayacağı düşünülmektedir.

Affetmek ve affedicilik kavramları ise yüzyıllarca felsefenin ve teolojik çalışmaların araştırma konuları arasında yer almaktadır. Felsefi alanda kişilerarası affetme ve Tanrının affediciliği ele alınırken teolojik alanda ağırlıklı olarak Tanrının insanları affetmesi tartışılmıştır. Affetmeyi zayıflığın ve acizliğin bir belirtisi sayan düşünürlerin yanında cesur olmanın, güçlü olmanın emaresi olarak görenler de bulunmaktadır. Psikoloji biliminde ise affedicilikle ilgili çalışmalar son çeyrek yüzyılda

artış göstermektedir (Ayten, 2009). Affetme, bireyin bir haksızlığa uğradığında bir tepki olarak negatif duygularını, bilişlerini ve davranışlarını bırakması ve hatta bazı durumlarda ise olumlu tepkilerde bulunması olarak tanımlanmaktadır (Rye ve Pargament, 2002). Affetme kişiyi mazur görmek, biraz düşündükten sonra ona hak vermek, göz yummak yada karşıdaki kişiyle uzlaşmak demek değildir (Fincham, Hall ve Beach, 2005). Affetme kavramı yaygın olarak özgeci bir çerçevede incelenmiştir. Örneğin, affetmeyi, suçlu ile kurulan empatinin ortaya çıkardığı güdüsel bir değişim şeklinde ifade etmişlerdir (McCullough ve diğerleri 1997). Aynı şekilde, affetme suçluya verilen özgeci bir “ödül” olarak da (Al Mabuk, Enright ve Cardis, 1995) kavramsallaştırılmıştır.

Affetmenin özgeci bir çerçevede değerlendirilmesi, bütün semavi dinlerin öğretilerinde ve dini tutumlarında olumlu sosyal davranışlardan olan özgecilik ve affediciliğin vurgulu bir şekilde teşvik edilmesi ve Tanrıya yakınlaştırıcı olarak görülmesi, affedicilik, dini tutumlar ve özgecilik arasında ilişkiyi muhtemel kılmaktadır. Ayrıca tutumların davranışlar üzerindeki yönlendirici etkisi de düşünüldüğünde bu ilişki ihtimali daha güçlenmektedir. Bu nedenle günlük yaşamda önemli sosyal davranışlardan olan özgecilik, affetme ve dini tutumları birlikte ele alan çalışmaya ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan alan yazın taramasında özgecilikle ilgili bir hayli çalışmanın yapıldığı tespit edilmiş ancak özgecilik, affedicilik ve dini tutumu birlikte ele alan bir araştırma tespit edilememiştir. Bu nedenle bu çalışmanın temel amacı dini tutum ve affediciliğin özgeciliği yordayıp yordamadığını araştırmaktır. Ayrıca özgecilik, dini tutum ve affediciliğin yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, eğitim seviyesi ve medeni durum gibi bağımsız değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi çalışmanın amaçları arasındadır.

Araştırmanın bu amacı çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranması planlanmaktadır.

1. Yetişkinlerde dini tutum, affedicilik ve özgecilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Yetişkinlerin dini tutum ve affedicilik düzeyleri özgecilik düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

3. Yetişkinlerin affedicilik, dini tutum ve özgecilik düzeyleri yaş, cinsiyet, eğitim durumu, ekonomik durum ve medeni durum gibi değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Özgecilik ve affedicilik yıllar boyu dinin ve felsefenin ilgisini çekmiş bir konu olagelmıştır. Bu iki konu önceden psikologların göz ardı ettiği, üzerinde çok durmadığı bir konuyken son yıllarda bu iki konu üzerine psikoloji alanında da birçok çalışma yürütülmüştür. Özgeciliğin doğasının anlaşılması günümüz insan ilişkilerine ve psikolojisine farklı bakış açıları getirebilecektir. İnsanların hangi durumlarda özgeci davrandığı, nereye kadar kendi menfaatlerini göz ardı edip gerçekten bir fayda gözetmeksizin başkasının yararına davranışlar sergileyeceğini öğrenmek önem arz etmektedir. Yakın zamana kadar gerçek özgeciliğin var olup olmadığı tartışılmıştır ve hala da tartışılmaktadır. Bazı bilim adamları insanların doğuştan egoist olduğunu ve haliyle gerçek bir özgeciliğin mümkün olamayacağını ileri sürerken bazıları ise, insanların doğuştan iyilik yönelimli olduğunu ve özgeci eğilimlerle dünyaya geldiğini savunmaktadır. Özgeci davranışlar hangi koşullardan etkilenmektedir? Bireylerin daha özgeci davranmalarını sağlayan etmenler nelerdir? Özgeci davranış sonrasında o davranışı ortaya koyan bireydeki psikolojik etkiler nasıl olmaktadır? Özgecilik ve özgeci davranışlar nasıl artırılabilir? Bu ve benzeri sorulara yanıt bulmak amacıyla araştırmalar yapılmaya devam edilmektedir. Literatür incelendiğinde dini ve affetmeyi özgecilikle birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Dini metinlerde ve öğretilerde özgecilik ve affedicilik hep özendirilen yüce değerler olarak görülmüştür. Her dini öğretinin bir saf ve kâmil insan hedefi vardır. Bu hedefe ulaşmak için bireyin içinde barındırdığı kötü duyguları bırakması ve iyilik, paylaşım gibi değerleri benimsemesi gerektiğine inanılmaktadır. İntikam, kin, bencillik uzak durulması gereken bu olumsuz duygulardan birkaçıdır. Bu duygular özgeciliğin ve affediciliğin tam karşısında yer almaktadır.

Affedicilik incelendiğinde temel de özgeci bir motivasyondan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Çünkü affetmek için haklılıktan vazgeçmek, intikam ve kını bırakmak ve bunları olumlu duygularla değiştirmek gerektiği söylenmektedir. Affetme suç işleyen bireye verilen, özgeci nitelikleri içinde barındıran bir ödül konumundadır. Tüm bunlar etrafında düşünüldüğünde dini tutum ve affediciliğin özgecilik üzerinde etkileri görülmektedir.

Bu araştırma dini tutum ve affediciliğin özgecilik üzerindeki yordayıcı gücünü ve bu üç değişken arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Affedicilik ve özgeciliğin bireyin mutluluğuna ve iyi oluşuna olumlu katkılar sunduğu birçok çalışmada ifade edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu kavramların artırılması bireylerin iyi oluşlarına ve mutluluklarına olumlu yönde etki edecektir. Araştırmamızın bulgularından rehberlik etkinlikleri ve psikolojik danışma uygulamalarının hazırlanmasında yararlanılabilir. Çalışmanın olumsuz davranışların önüne geçilip, özgecilik ve affedicilik gibi olumlu davranışların teşvik edilmesine ve öğretilmesine yönelik çalışmaların hazırlığında yardımcı olacağı düşünülmektedir. Özgecilik ve bu tarz davranışları hedefleyen eğitim programlarında affedicilik ve dinin de birlikte düşünülmesinin daha geniş bir yelpazede değerlendirme sağlayacağına inanılmaktadır. Araştırmanın bu konularla ilgili toplumsal çalışmalara, özgecilik ve affedicilikle ilgili psiko-eğitim programlarına, öğrenciler için hazırlanan rehberlik etkinliklerine teorik açıdan destek olacağına inanılmaktadır.

Sınırlılıklar

1. Bu araştırma sonuçları, özgecilik, Özgecilik Ölçeği'nin ölçtüğü; affedicilik, Affedicilik Ölçeği'nin ölçtüğü; dini tutum, OK-Dini Tutum Ölçeği'nin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.
2. Bu çalışma ilişkisel-tarama modeline betimsel bir araştırmadır. Bu nedenle değişkenler arasında neden sonuç ilişkisi kurulamaz. Dolayısıyla sonuçlar genellenirken bu sınırlılık göz önünde bulundurulmalıdır.
3. Araştırma çalışma grubunu oluşturan yetişkinlerin veri toplama araçları kapsamında ölçeklere verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

Sayıtlar

Araştırmaya katılan yetişkinlerin veri toplama araçları olarak kullanılan OK- Dini Tutum Ölçeğini, Affedicilik Ölçeğini, Özgecilik Ölçeğini ve kişisel bilgi formunu gerçek durumlarını belirtecek şekilde samimi olarak yanıtladıkları varsayılmaktadır.

Tanımlar

Özgecilik: İyi bir şey yapmış olmanın kazandırdığı huzur haricinde, herhangi bir ödül beklentisine girmeden bir başkasına yardım etme davranışıdır (Freedman, Carlsmith ve Sears, 1993).

Affetme: Kızgınlık hissi, cezalandırma isteği, hayal kırıklığına uğrama gibi negatif tepkilerin, empati, merhamet ve cömertlik benzeri pozitif sonuçları doğuracak olan tepkilerle, isteyerek ve bilinçli bir biçimde değiştirilmesi olarak belirtilmektedir (Bugay ve Demir, 2012).

Affedicilik: Piderman'a (2010) göre kinden ve acıdan uzak durmak, intikam düşünceleri ve kızgınlıktan vazgeçmek affediciliktir.

Dini tutum: Bireyin dinle alakalı bildikleri ve inançları (düşünce), dinin herhangi bir esasını veya tamamını sevip sevmemesi (duygu), din ile ilgili olumlu ve olumsuz faaliyetleri (davranış) onun dini tutumunu oluşturur (Peker, 2014).

BÖLÜM II

LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde dini tutum, affedicilik ve özgecilik kavramlarının kuramsal açıklamalarına ve konu ile ilgili olan araştırmalara yer verilmiştir.

Özgecilik

Olumlu Sosyal Davranış

Sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmaların çoğunda, Miligram'ın itaat deneyinde olduğu gibi olumsuz sosyal davranışlar yer almıştır. Son yıllarda sosyal psikologlar aynı zamanda, yardım etme davranışı, özgecilik ve cömertlik gibi konularla da ilgilenmişlerdir. Bu alanlar olumlu sosyal davranışlar şeklinde ifade edilmektedir (Morgan, 2006).

Carlo ve Randall (2001) özgeci, itaatkâr, duygusal ve kamusal olarak dört olumlu sosyal davranış belirlemişlerdir. Başkalarının gereksinimlerini gidermek ve iyiliklerini istemekle ortaya konan, başkalarına yardımı amaçlayan tutarlı ve içselleştirilmiş prensiplere ilave olarak sempati duygusuyla meydana gelen davranışlar özgeci olumlu sosyal davranışlardır. Bir başkasının yararı için yapılan davranış şeklinde adlandırılmakta olan özgecilik de olumlu sosyal davranışlar şemsiyesi altında değerlendirilmektedir (Eisenberg, 2014).

Özgecilik ve Özgeci Davranış

Kavram olarak özgeciliği ilk kez 19. Asırda Fransız felsefesinin ve sosyoloji biliminin kurucularından olan Auguste Comte (1875) öne sürmüştü ve bir başkası için yaşama eğilimi ya da arzusu şeklinde ifade etmiştir (Karadağ ve Mutaftçılar, 2009). Özgecilik bilinçli bir şekilde ve samimi olarak ilgisini diğerlerine yönlendiren ve fedakârlıkta bulunan insanları tarif ederken kullanılan bir kavramdır (Boehm, 1979).

Özgeci davranış iyi bir şey yapmış olmanın kazandırdığı huzur haricinde, herhangi bir ödül beklentisine girmeden bir başkasına yardım etme davranışıdır. Bir menfaat gözeterek bir bağışta bulunursanız ya da gösteriş yapmak için herhangi bir yardımda bulunursanız her ne kadar diğerinin yararına olsa da bu gerçek anlamda bir özgecilik değildir. Özgeci davranış, başkalarına yardım etmeyi hedefleyen her türlü davranışı içine alan geniş bir davranış grubudur (Freedman, Carlsmith ve Sears, 1993).

Özgeciliğin kabul gören en yaygın kavramsallaştırılması, yardım edilen ve fayda görecek olan kişi için davranışı gerçekleştiren kişinin harekete geçerken kendini düşünmemesidir. Özet olarak, içten gelen bir motivasyonla ortaya konan yardımsever davranıştan, ödül ya da menfaat beklentisinde olunmamasıdır (Piliavin ve Charng, 1990; Karadağ ve Mutaçlılar, 2009).

Özgecilik, benmerkezci ve bir başkasına odaklı olarak iki çeşittir. Benmerkezci özgecilik, bireyin şahsi menfaat ve refahını düşünerek diğerlerine yardım davranışını içerirken, başkasına odaklı özgecilik diğerlerinin refahını düşünerek yardım davranışı sergilemektir (Batson, 1997). Özgeciliğin gerçekten var olup olmadığı her zaman tartışılmalı bir konu olmuştur. Mantıksal pozitivist teorisini savunan araştırmacılar, insanların doğasında bencillik olduğunu ve gerçek özgeciliğin aslında olmadığını belirtmektedirler. Onlara göre insanlar, bir şey yapmadan önce, tüm davranışlarının bedel ve faydalarını düşünmektedirler. Bu hesaplamadan sonra da öngörülen faydalar üzerinden güdülenip harekete geçmektedirler (Karadağ ve Mutaçlılar, 2009). Özgecilikle ilgili yapılan çalışmalar, gerçek özgeciliğin aslında var olmadığı ve bireylerin bu davranışları ortaya koyarken toplumsal bir ödül kazanma amacıyla oldukları şeklinde bir nokta da birleşse de yaygın kabul gören kanaat gerçek özgeciliğin var olduğudur (Akbaba, 1994).

Özgecilik farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Bireyler ihtiyacı olan birine para vermekle maddi yardımda bulunabilirler. İnsanların bazı gereksinimlerini gidermek amacıyla onlara zamanlarını ayırabilir ya da herhangi bir ücret almadan çalışabilirler, yatalak bir hastaya bakımda bulunarak hizmet edebilirler. Bunların üçü de özgeci davranış kategorisinde değerlendirilmektedir (Komter, 2005). Özgeci davranışın herhangi bir rütbesi ve madalyası yoktur. Ancak meyvesi toplumsal barış ve huzura katkı sağlamaktadır (Bilici ve Korkmaz, 2014).

Yardım ve özgecilik

İnsanların daha önceki zamanlarda yaptıkları gönüllü hizmetleri ve yapmış oldukları bağışlar, onların ilerleyen zamanlarda da bağışta bulunmalarına ve gönüllü olarak hizmetler gerçekleştirmelerine olumlu katkıda bulunmaktadır. İnsanlardaki, diğerlerine yardımda bulunma arzusu çocukluk evresinde oluşan bir süreci içine almaktadır (Tiltay, 2015).

Özgecilik ile yardım etme kavramları birbiriyle karıştırılan kavramlardır. Birbirinden ayrıldıkları iki nokta, yardımda bulunan bireyin niyeti ve davranış

neticesinde kazandıklarıdır. Yardım etme tanımında, yardımda bulunanın niyeti ve yardım sonucunda herhangi bir fayda sağlayıp sağlamadığı dikkate alınmazken, özgeciliğin tanımlarken bunlar önemlidir. Birey, bir menfaat elde etme amacıyla bağış yapma ya da birilerine gösteriş için para verdiğinde bu, gerçek anlamda özgeci bir davranış olarak adlandırılmaz (Macaulay ve Berkowitz, 1970; Akt., Akbaba, 1994, s.17). Batson'a (1991) göre yardım edici davranış, içsel bir ödül sağlamak amacıyla yardım etme, içsel gerilimi gidermek amacıyla yardım sağlama olarak ifade edilmiştir. Piliavin ve Charning'e (1990) göre insanın kendi ihtiyaç ve isteklerinin yerine başkasının gereksinimlerini karşılama eğilimli değerlerin ve davranışların hepsi özgecilik olarak adlandırılmaktadır. Özgecilik davranışı, davranışı yerine getiren bireye bir takım yükümlülükler bırakır ve somut bir fayda sağlamaz. Ancak yardım gören bireye önemli ölçüde yarar sağlar ve bu da yardım etme ile özgecilik arasındaki ayrım noktasını oluşturmaktadır (Howard ve Piliavin, 2000).

Özgecilik ve Mutluluk

Sosyal psikolojiye göre özgecilik; sorumluluk duygusuyla başkalarına karşı bireyin kendi gereksinim ve menfaatlerinden vazgeçerek, empati ve suçluluk hisleriyle, diğerlerine yönelik yardım davranışı gösterildiğinde veya diğerlerine zararlı olunmadığında ortaya çıkan manevi doyum denilen hislerin yaşanması durumu olarak ifade edilir (Çiftçi, 2003). Özgeci davranışlar diğerine sunduğumuz birer hediye gibidirler. Bu hediyeyi kendi menfaatimiz için değil, bir başkasının iyi olması için sunarız. Böyle hediyeler vermek kendimizi iyi hissetmemizi sağlayacaktır. Mutlu olmanın bir yolu da insanlara yardımda bulunmaktır (Seligman, 2007). Yardım derneklerinde faaliyet gösterenlerin motivasyonlarından biri de yapılan faaliyetten sonra kazanılan mutluluk ve tatmin olma durumudur. Gönüllü bir şekilde yapılan işler insan için doğuştan bir gereksinim olduğu ve bu gereksinim giderildiği takdirde iç huzurun kazanıldığı söylenmektedir (Tiltay,2015).

Özgecilik ve Genetik

İnsanlarda prososyal davranışın kalıtsal olarak ortaya çıktığı savunan araştırmacılar bulunmaktadır. Onlara göre bu davranışlar, insanın doğasında vardır, öğrenilmek zorunluluğu yoktur ve yaşadığımız süre boyunca hayatımızda büyük rol oynamaktadırlar (Wilson, 1975).

Özgeciliğin genetik temelli olduğunu iddia eden araştırmacılar hayvanlardaki özgeci davranışları dikkate sunmuşlardır. Hayvanların yavrularını korumak için

tehlikeyle karşılaştıklarında kendi hayatlarını hiçe saymaları özgecilik hususunda önemli bir örnektir. Örneğin, beyaz karınca topluluklarında, asker olan beyaz karıncalar diğer beyaz karıncalardan daha ileride yer alarak yuvalarını düşmanlara karşı korumak için kendilerini tehlikeye sokarlar. Diğerlerinin ve yuvanın yaşaması uğruna asker beyaz karıncalardan çoğu ölür (Onatır, 2008). Hayvanlardan birçoğu başkalarının yaşamı için kendi yaşamını tehlikeye atmaktadır. Hayvanların bu davranışlarına, alev alan bir binayı söndürmeye çalışan bir itfaiyecinin davranışı anlamında, özgecilik olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı noktasında bir kesinlik yoktur. Burada en önemli etken hayvanın o tehlikeye giderken bunu bilerek mi yoksa kendiğilinden mi yaptığını bilmektir. İnsanlar hayatlarının tehlikeye gireceğinin farkındadırlar; yine de, hem insanlar hem de hayvanlar neredeyse hiçbir mükâfat beklemezsizin başkalarına yardım etmektedirler (Freedman ve diğerleri, 1993).

Kültür ve Özgecilik

Birçok araştırmacı toplumsal normlar ve sosyalleşme yaşantılarının gençlerin ne çeşit bir olumlu sosyal davranış sergileyeceklerini ve bunların ne sıklıkta olacağına etki ettiğini savunmuşlardır. Bundan dolayı sosyal ortamlar ve kültüre ait değerlerin özgecilik davranışına etkisini incelemek bireylerin bu davranışlarının gelişimini anlama açısından önem gösterebilmektedir (Kumru ve diğerleri, 2004). Toplumun başkalarına özgeci davranışlar ortaya koyma konusunda öğütleri vardır. Bireyleri olumlu ya da olumsuz olarak onaylayarak özgeci bir yönelime sevk etmesi, özgeciliğin sosyo-biyolojik bir konudan ziyade, sosyo-kültürel bir konu olduğunu göstermektedir (Boehm, 1979; Yavuzer ve diğerleri, 2006). Araştırmacılar, kültürün özgecilik üzerindeki etkisini bireyci ve toplulukçu kültürler açısından incelemişlerdir. Bireyci kültürlerde, iç gruplardan duygusal anlamda kopuk olan bireylerin özerk ve ayrışık olma isteği baskın bir şekilde öne çıkar. Bireyin kişisel amaçları, grup amaçlarından daha önemlidir. Bireyin davranışları kar zarar değerlendirmesi kapsamında şekillenir. Egoist davranışlar daha başat bir şekilde yaşanır. Toplulukçu kültürler içerisindeki bireylerde ise, grubun amaçları daha önemli ve öndedir. Bireyin davranışları iç grubun yönlendirmesi sonucu ve grup normları doğrultusunda tanımlanır. İtaat odaklı bir toplum sözleşmesi mevcuttur. Dolayısıyla iç gruba özgü özgeci davranış daha ağırlıklıdır (Kağıtçıbaşı, 2014).

Şüphe yok ki ebeveynler de çocuklarının davranışlarına birçok açıdan etki ederler. Örneğin, içinde yaşadıkları toplumun olumlu sosyal davranışlarla ilgili olan kültürel değer ve normlarını çocuklarına iletirler. Bununla birlikte çocuklarının olumlu

sosyal davranışlarını çoğaltma işlevine sahip empatik eğilimlerinin gelişmesine olumlu etki edecek duygusal bir ortam oluşturlar (Kumru ve diğerleri, 2004).

Bencillik ve Özgecilik

Prososyal davranış gösteren bireylerin, davranışlarının altında yatan sebeplerin egoist ya da özgeci motivasyonlardan kaynaklandığının farkına varmanın olanaklı olup olmadığı psikoloji ve diğer alanlarda tartışılan konulardandır (Saroglou, 2015). Özgecilik ve egoizmin tamamen zıt kavramlar olduğunu iddia eden araştırmalar bulunmaktadır (Karadağ ve Mutafçılar, 2009). Batson, özgeciliğinin sonucunun diğerinin yararını artırdığını, bencilliği ise kendi yararını artırma güdüsü şeklinde ifade etmiştir (Batson, 1991). E. Fromm ise bencilliği, yalnızca kendisiyle uğraşan, her şeyi kendi menfaati için arzulayan, vermektense almaktan daha fazla zevk duyan kişi olarak belirtmektedir. Ona göre bencil kişi dünyaya yalnızca menfaati çerçevesinden bakar, diğerlerinin ihtiyaçlarına karşı ilgisizdir. Bencil kişi kendisinden başkasını fark edemez, her nesne ve kişinin kendisi için ne fayda sağlayacağıyla ilgilenir. Tüm bunların yanında ve temel olarak sevme yetisine sahip değildir (Fromm, 1993).

İnsanı bencil ya da diğerleri yönelimli davranışa isten sebepler her zaman merak edilmiştir. Örneğin, kaybolan bir cüzdanın bulunması vb. durumlarda insanın iki tür davranış seçeneği vardır. Kişisel menfaatini düşünüp cüzdanı almak ya da cüzdanını kaybeden insanın menfaatine yönelik davranarak bulduğu cüzdanı sahibine iletmek. Sosyal bilimlere göre ilk davranış egoist bir davranış, ikincisi ise olumlu sosyal davranış şeklinde nitelendirilir (Yıldız ve diğerleri, 2012). Thomas Hobbes, insanın egoist ve menfaatçi olmaya genetik olarak yatkın olduğunu, hatta daha da iler giderek “insan insanın kurdudur” sözünü öne sürmüştür. Adam Smith de şahsi menfaat ve bencilliğin insanoğlunun kalıtsal niteliğinin ve egoizminin sonucu olduğunu savunmaktadır. İnsancıl psikolojik danışma kuramcıları Carl Rogers ve Abraham Maslow ise insanın iyi olmasını, onun doğuştan getirdiği bir özellik olduğunu paylaşmışlardır (Kağıtçıbaşı, 2014; Topses, 2012).

Özgecilik ve Empati

Empati kavramı ilk olarak yirminci yüzyılın başlarında kullanılmıştır. Psikoloji literatürü incelendiğinde, empati kavramı ile alakalı daha çok hümanist psikolog Carl Rogers ve onun empati ilgili çalışmaları hatırlanmaktadır (Eisenberg, 2014). İnsanın kendisini karşısındakinin yerine koyarak, onun hissettiklerini anlamaya uğraşması empati olarak adlandırılmaktadır. İhtiyacı olan kişinin bulunduğu durumu düşünerek

duygularını anlamaya çalışması içsel bir süreç halinde meydana gelmektedir (Drollinger, 2010). Dökmen (2005) empatik eğilim ve empatik beceri şeklinde empatiyi iki yönüyle incelemiştir. Empatik eğilim empatinin duyguyla ilgili kısmını oluşturmaktadır. Empatik beceri ise kişinin empati kurabilme halini göstermektedir. Günlük yaşantıda, empati kurma potansiyelini ifade eden empatik eğilim, yardıma ihtiyacı olan bireylerin duygularını anlayabilme ve onlara yardım etme arzusunu kapsamaktadır. Bu eğilim, yardım seviyesini belirler ve kazanılması uzun zaman almaktadır.

Olumlu sosyal davranışların arkasında birçok harekete geçirici faktör bulunmaktadır. Ancak araştırmacılar empatinin olumlu sosyal davranışların en etkili ortaya çıkarıcısı olduğunu kabul etmiş ve özgecille empati terimini ilişkilendirmişlerdir (Batson, 1997). Bu nedenle bir kişinin empatik beceriler yönünden donanımlı olması, onun özgeci davranışlar sergilemede konusunda yatkın olabileceğini akla getirmektedir. Empati, bireyin özgeci davranışlar sergilemesinde direkt olarak ve olumlu yönde alakalıdır (Eisenberg, 1987). Bir başka kimseye empati duyulduğunda, birey kendi kazancının ne olacağını düşünmeden, tamamen özgeci nedenlerle ona yardım etmeye çalışmaktadır. Empati yüksek olduğunda bireyler bedel ve ödülleri düşünmeden yardım etmektedirler. Empati düşük olduğunda ise insanlar ödül ve bedellere daha çok dikkat etmektedirler (Aronson, Wilson ve Akert, 2012). Hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilim ve özgecille düzeylerinin ilişkisine bakıldığı bir çalışmada özgecille ve empatik eğilim arasında pozitif olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Avcı ve diğerleri, 2013).

Özgecille ve Din

İnanmayan bireylerin özgeci davranışlar gösterme eğilimleri, inanan bireylere göre daha düşük seviyede olduğu bildirilmektedir. Ancak, bu onların empati düzeylerinin ya da özgeci ve ahlaki düşünme seviyelerinin düşük olduğunu göstermez (Saroglou, 2015). Dindar bölgelerdekilerin, daha düşük dindar olan eyaletlere göre bağış miktarlarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Bağış makbuzları incelendiğinde arada büyük bir farklılığın olduğu göze çarpmaktadır (Bloom, 2012). İnanan ve ateist kişiler dinin özgecilliği çoğalttığı ya da azalttığıyla alakalı farklı bir takım görüşleri savunmaktadırlar. Literatür her iki kesimin görüşünü destekleyen kanıtlar sağlamaktadır (Saroglou, 2015).

Hristiyanlık ve Müslümanlık 'ta da özgeci davranışlara önem verilmiştir. Kuran' da ve İncil'de özgecilik vb. kavramların emredildiği ve öğütlendiği ayetlere yer verilmiştir. Aynı şekilde Uzakdoğu inanışlarında da böyledir. Örneğin, Konfüçyanizm de iyilikseverlik ve paylaşım gibi değerlere önem verilmekte ve özendirilmektedir (Güç, 2010).

İlgili Araştırmalar

Akbaba (1994) grupla psikolojik danışma uygulamasının özgecilik düzeyine etkisini incelemiştir. Çalışma eğitim fakültesinden 48 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Yapılan uygulamadan sonra özgeciliğin aile, sosyal ve sorumluluk alt boyutlarında puanların arttığı, yardımseverlik boyutunda ise anlamlı bir değişikliğin meydana gelmediği gözlenmiştir. Akyel'in (1986) lise öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirdiği bir çalışmada, özgeci davranış ve ahlaki muhakeme arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre özgeci davranışların yüksek ahlaki muhakeme yeteneğiyle ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Elmas'ın (1998) 426 lise ikinci sınıf öğrencisiyle yapmış olduğu ve ana baba tutumları ile özgecilik düzeyi arasındaki ilişkinin ortaya konduğu bir çalışmada, demokratik, otoriter ve ilgisiz ana baba tutumlarıyla özgecilik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca cinsiyet ve sosyo-ekonomik etmenlerin de bireylerdeki özgecilik seviyesini etkilediği tespit edilmiştir.

İşmen ve Yıldız'ın (2005) öğretmen adaylarının özgecilik ve atılganlık seviyelerinin öğretmenliğe ilişkin tutumlarıyla olan ilişkisinin incelendiği ve 207 eğitim fakültesi öğrencisinin katıldığı araştırmasında, özgecilik seviyesi yüksek olanların düşük olanlara göre öğretmenliğe ilişkin tutumlarının daha olumlu yönde olduğu, atılgan olan bireylerin çekingen olanlara göre özgecilik düzeylerinin daha yüksek olduğu ileri sürülmüştür.

Mutafçılar'ın (2008) resmi okullarda görev yapan 318 öğretmenin katıldığı, öğretmen özgeciliğinin araştırıldığı çalışmasında, öğretmenlerin branşları ve özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Öğretmenlerin meslekteki kıdemleri ve özgecilik boyutları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Özgeciliğin bağıшта bulunma ve sosyal sorumluluk alt boyutunda 6-10 yıl kıdeme sahip olanlar ile 20 yıl ve üzerinde kıdeme sahip olanlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Yine öğretmenlerin mesleki kıdemleri ile özgeciliğin bağıшта

bulunma boyutunda 6-10 yıl kıdeme sahip olanlarla 16- 20 yıl kıdeme sahip olanlar arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

Yıldız, Boz ve Yıldırım'ın (2012) kişilik tipi ile olumlu sosyal davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla, 440 üniversite öğrencisinin katılımıyla ortaya koydukları araştırmada, katılımcıların olumlu sosyal davranışlardan sırasıyla gizli, itaatkar, özgeci ve kamusal olanı gösterdiği gözlenmiştir. Ayrıca olumlu sosyal davranış göstermede cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Uludağlı ve Sayıl'ın (2013) ceza infaz kurumlarındaki 157 ergen bireyin katılımıyla gerçekleştirilen, suça karışmış ergenlerin problem ve olumlu sosyal davranışlarıyla ilgili olan çalışmada, problem ve olumlu sosyal davranışlar üzerinde anne baba ve arkadaş çevresinin önemli etkileri olduğu belirtilmiştir.

Yöntem ve İlhan (2013) benlik kurguları, otantiklik ve özgecilik arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Yardım derneklerinde gönüllü faaliyet gösteren ve herhangi bir faaliyet göstermeyen 20-52 yaş aralığındaki 220 bireyin katıldığı çalışmaya göre, hayatlarında kendi var oluşları yörüngesinde davranışlar sergileyen yani otantik yaşamı kabul eden bireylerin özgecilik düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Toplulukçu benlik kurgusunun bu araştırmada özgecilik düzeyini yordayan en güçlü değişken olduğu ileri sürülmüştür.

Kasapoğlu'nun (2014) iyilik hali ve özgecilik arasındaki ilişkiyi incelemek için 778 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, bireylerin iyilik hali ve özgecilik seviyeleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş ve özgecilik iyilik halinin anlamlı bir yordayıcısı olarak tespit edilmiştir.

Koçak ve Ak (2015) üniversite öğrencilerinin yaşam amaçlarının özgecilik düzeylerini ne ölçüde yordadığını incelemiştir. 450 üniversite öğrencisinin katıldığı araştırmaya göre içsel yaşam amaçları ve özgecilik arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle içsel yaşam amaçları özgeciliğin anlamlı bir yordayıcısıdır. Ancak dışsal yaşam amaçlarının özgeciliği anlamlı bir şekilde yordamadığı saptanmıştır.

Şahin (2015) üniversite öğrencilerinin özgecilik düzeyleriyle mutluluk ve iyimserlikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çeşitli fakültelerden 432 öğrencinin

katıldığı araştırmanın bulgularına göre mutluluk ve özgecilik arasında pozitif yönde ve düşük seviyede bir ilişki saptanmıştır.

Affetme ve Affedicilik

Affetme yüzyıllardır felsefenin ve din ile ilgili çalışmaların konusu olmuştur. Dini alanda ağırlıklı olarak tanrının insanları affetmesi ele alınırken, felsefe alanında Tanrı'nın affetmesi dışında kişiler arasındaki affetme olanakları ve ahlaki kapsamı ele alınmıştır. Psikoloji alanında ise affetmeyle alakalı çalışmaların sayısı son çeyrek yüzyılda artış göstermiştir. Psikolojide, ilk zamanlarda olumsuz davranış ve tutumlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Affetme, yardımlaşma, hoşgörü vb. olumlu kavramlar üzerinde olumsuz kavramlara göre daha az durulmuştur (Ayten, 2009).

Piderman'a (2010) göre kinden ve acıdan uzak durmak, intikam düşünceleri ve kızgınlıktan vazgeçmek affediciliktir. Affetme; kızgınlık hissi, cezalandırma isteği, hayal kırıklığına uğrama gibi negatif tepkilerin, empati, merhamet ve cömertlik benzeri pozitif sonuçları doğuracak olan tepkilerle, isteyerek ve bilinçli bir biçimde değiştirilmesi olarak belirtilmektedir (Bugay ve Demir, 2012). Affetme, bireyin kendisini inciten ve kendisine kusurlu hareket eden birine yönelik, hak etmese de merhamet ve sevgi ile yaklaşarak, intikam, alınma, incinme, küsme gibi olumsuz hareket etme hakkını kullanmama isteği şeklinde tanımlanmıştır. Gerçek olan affetme, istekli yapılan, herhangi bir şarta bağlı olmayan ve canlı bir süreçtir. Böyle bir affetme, affetmenin iki tarafındakileri de dönüştürebilir (Enright ve Coyle, 1998).

Affetme, yalnızca "affediyorum" kelimesiyle sınırlı değildir. İnsanın hal ve hareketlerine, yaşam tarzına, başka insanlarla olan ilişkilerine de etki eden bir tarafı da vardır. Affetme, yalnızca öfke ve öç alma benzeri duyguları bırakmak değildir. Bu negatif duyguları bırakmakla beraber affetme sürecinin tam olarak gerçekleşmesi için, suçluya yönelik olumlu duyguların oluşturulması ve aradaki ilişkinin onarımının mümkün olduğuna dair umudun canlı tutulması gerekmektedir (Ayten, 2009). Affetmenin tam karşısında yer alan intikam ve öç alma, bireyin uğradığı bir olumsuzluk ve zarar sonrasında durumu eşit hale getirmek için yararlanılan ilkel bir tepki olarak nitelendirilmektedir. Çağdaş hukuk sisteminden ve büyük dinlerden önceki zamanlarda zararın telafi edilmesi adına, intikam oldukça yaygın olarak kullanılan bir metot olarak bilinmektedir. Buna paralel olarak ilk edebi metinlerde intikama affetmekten daha fazla yer verilmektedir (Taysi, 2007).

Günümüzde affetme ile ilgili yapılan araştırmalarda şu konular incelenmektedir: Affetme eğilimini inceleyen ölçeklerin oluşturulması, affetmenin sağlık ve biyolojik, psikolojik açıdan sonuçlarına bakılması, durumla ve kişilik ile ilgili yönlerinin açıklanması, ruh sağlığı ve affetmenin etkileri ve affetmenin kişilerarası ilişkilerdeki yararlarının incelenmesi, din ve dindarlığın affetmeyle olan ilişkisinin incelenmesidir (Emmons ve Paloutzian, 2001).

Affetme Ne Değildir

Literatürde affetme kavramına ortak bir açıklama getirilememiştir. Araştırmacılar daha fazla affetmenin ne olmadığıyla ilgili ortak tanımlar belirlemişlerdir. Her ne kadar çeşitli tanımlar olsa da ortaya konan tanımların bazı ortak yönleri bulunmaktadır. Bunlara göre, acıyı kabul etmenin ve incinmeye kaynak olan durumun tam olarak anlaşılmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır. Ancak yalnızca olayı anlamak ve kabul etmek yeterli değildir. Affeden bireyin İntikam isteğinden vazgeçmesi ve olumlu duygulara sahip olması da beklenmektedir (Gündüz, 2014).

Unutmak, bir affetme çeşidi değildir. Bireyin karşılaştığı acı bir durumu ya da durumları bilincinden uzak tutmasıdır. Burada bireye rahatsızlık veren problem çözüme kavuşturulamamaktadır. Affetme de hedef bireyin unutmasını kolaylaştırmak değildir. Birey affetse bile incindiğini ve hissettiği acıyı anımsayabilir. Affetme ise anımsama biçimini değiştirmektedir. Uzlaşma kavramı da affetme ile aynı anlamda düşünölebilmektedir. Oysa affetme uzlaşma yolunda bir adımdır. Uzlaşma ikili ilişkilerde problemlerin halledilmesi için beraber hareket etmektir. Affetme gücünü tümöyle affeden bireyden alırken, uzlaşma, sadece her iki tarafın da ilişkiyi yeniden oluşturmasıyla meydana gelmektedir. Affetme göz yumma veya mazur görme de değildir. Göz yumma incinen bireyin bu davranışı hak ettiğini düşünmesi ve bu kişilerin sessizce acıya ve istismara katlanmalarıdır. Mazur görme ise incinen bireyin bu konu hakkında tartışmanın gereksiz olduğunu düşünmesi, inciten kişinin kendisini aslında incitmek istememiş olduğunu savunmasıdır (Hall ve Fincham, 2005; Enright, 2001).

Kendini Affetme

Bireyin zararı anımsatan uyarıcıdan daha az uzaklaşması ve ondan intikam alma arzusunun hafiflediği, kendisine daha olumlu ve iyi davranmasını sağlayan güdü değişlikleri grubu olarak nitelendirilmiştir (Hall ve Fincham, 2005). Bireyin kendini affetmesi kendisine verdiği herhangi bir zarardan sonra da gerçekteşebilmektedir.

Burada kendine zarar verme durumu sadece davranışsal anlamda olmayıp düşünsel anlamda da olabilmektedir. Örneğin, uyuşturucu kullanmak davranışsal anlamda, yatalak olan bir yakınının ölmesini isteme ise düşünsel anlamda bir kendine zarar vermeyi ifade etmektedir. Kendini affetme ile kişiler arasında affetme arasında bir farklılık olduğu ileri sürülmüştür. Kendini affetmede (işlediği suçtan dolayı) bireyin kendisiyle uzlaşması şarttır. Kişilerarası affetmede (inciten tarafı affetme) uzlaşma bir şart değildir. Birey kendini affetmediği zaman, kişilerarası affetmede olandan daha zararlı neticeler meydana gelebilmektedir (Hall ve Fincham, 2005; Taysi, 2007).

Affetme ve Mutluluk

Affetme birey üzerinde psikolojik yönden bir rahatlama meydana getirir. Bireyin mutluluğuna, psikolojik iyi oluşuna olumlu bir etki eder. Kişilik özelliklerine göre bazı bireyler affedici olabiliyorken bazıları affedici olamamaktadırlar. Bu kişilik özellikleri bazı kimselerde çok aşırı affedicilik eğilimi oluştururken, bazılarında bunun tam tersi olan intikam isteğinin baskın olmasına neden olabilir (Bugay ve Demir, 2012).

Bireyler affetmeyle birlikte psikolojik olarak bir ferahlık sağlamışlar ve bunun da mutluluk oranlarını artırdığı görülmüştür (Çardak, 2012). Sheffield'e (2003) göre affedicilik ve psikolojik iyi oluş arasında bir bağ bulunmaktadır. Buna göre başkalarını affeden bireylerin kaygı, depresyon, huzursuzluk vb. duyguları daha az taşıma eğiliminde oldukları gözlenmiştir.

Affetme Süreç Modeli

Bu modelde affetme, temel noktalarını Piaget ve Kohlberg' in belirlediği bilişsel ve ahlaki yapılarla birebir ilgili olan gelişimsel bir süreç olarak belirtilmiştir. Buna bağlı olarak affetme bilişsel gelişime bağlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Musekura, 2010). Bu nedenle, affetme yalnızca bir davranış olmakla sınırlı kalmayıp, bilişsel ve duygusal tarafları da kapsayan çok boyutlu bir süreçtir. Dolayısıyla bu nitelimeye göre bir kimseyi bilişsel boyutta affetmek ama duygusal yönden affedememek, rahatlayamamak ve olumsuz duygulara sahip olmayı sürdürmek mümkündür (Enright ve Fitzgibbons, 2000). Bu modele göre affetme oturumlarında, affetmenin keşfetme, karar, çalışma, derinleşme basamaklarını ve bu basamakların içerisinde birbirinin devamı olan evreleri dikkate alarak gerçekleştirilmelidir. Affetme süreç modelinin oluşumu kendini ve başkalarını affetme alt boyutlarına yönelik iki farklı biçimde oluşturulmuştur. Modelin iki farklı boyut için ortaya koyduğu müdahaleler ve basamakları benzer özellikleri

taşımaktadır. Modeldeki kendini affetme ve başkalarını affetme süreçlerinin her ikisinde de dört evre bulunmaktadır (Bugay ve Demir, 2012).

Birinci evre olarak ifade edilen ortaya çıkarma evresinde birey karşılaştığı olayın ve kendisine yapılan hatanın hem başkaları için hem de kendisi için nasıl bir anlam taşıdığını düşünmektedir. Birey bu evrede acı yaşamaktadır ve adaletsizlikle karşılaştığını hisseder, bu acının kendisine nasıl bir etkisi olduğunu anlar (Bugay ve Demir, 2012; Ergüner-Tekinalp ve Terzi, 2012). Kişinin kendisini acıdan ve incinme duygusundan uzaklaştırmak adına çalıştırdığı savunma mekanizmaları değerlendirilir. Bu değerlendirmeden sonra, birey utanç, suçluluk, öfke ya da engellenme gibi hislerin farkına varır. Böylece, olayı bilişsel anlamda tekrar yaşadığını ve bu incinme yüzünden çok fazla enerji sarf ettiğini anlar. Birey affetmeyi içinde olduğu olumsuz yaşantı ve durumlardan çıkmanın bir adımı olarak görür (Enright ve Coyle, 1998; Musekura, 2010; Gündüz, 2014).

İkinci evre olan karar evresinde birey affetmenin ne olduğunu tam anlamıyla anlar ve bu anlayış sayesinde kendini affetmeye karar verir. Kendini affetmesinin ne işe yarayacağını, düşünmektedir. Birey affetmeye karar verdiğinde bilişsel sürecin içerisinde yer alır. Ancak bu bağışlama için yeterli değildir. (Taysi, 2007; Musekura, 2010).

Çalışma evresine gelindiğinde birey yaptığı yanlışın sorumluluğunu üstlenir ve farklı bir gözle bakarak kendini anlamaya çalışır. Kendine zarar veren kişinin yaptığı yanlışını bir kenara bırakarak onu bir insan olarak görür ve merhamet duyguları devreye girer. Hatanın herkes için var olduğunu düşünerek kendisine yönelik daha kabul edici davranır ve pozitif duygular yaşamaya başlamaktadır (Enright ve Fitzgibbons, 2000; Bugay ve Demir, 2012).

Kendini affetme sürecindeki son evre olan derinleşme evresi, bireyin edindiği yeni bakış açısıyla kızgınlık ve öfke gibi kendisini olumsuz etkileyebilecek hislerden iradi olarak vazgeçmeyi içermektedir. Son evrede kişi başından geçen bu olumsuz tecrübelerden kendi bireysel gelişimi için fayda sağlayabilecek yeni yollar bularak yeni anlamlar oluşturmaktadır (Bugay ve Demir, 2012). Affetme kişilerarası bir affetmeyle hata yapan kişiye yönelik bir içgörü oluşturulur ve bazı sorular ortaya çıkar. Birey kendisi de zamanında başkaları tarafından affedilmek istedi mi? Bu tecrübeyi nasıl yaşadı? Bu soruların cevapları bireyde daha derin bir yaşantıya sebep olacaktır affetmeye yönelik yeni yaşantılar geliştirilecektir. İncitilen kişi olumsuz duyguları

kendisinden uzaklaştırır ve olumlu hislerini çoğaltarak affetmeyi ortaya çıkarmaya başlar (Taysi, 2007; Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Psikanalitik Model

Araştırmacılar (Brandsma, 1982; Lapsley, 1966; Montville, 1989; Pingleton, 1989, 1993; Wapnick, 1985), affetmenin din ile ilgili bir konu olduğunu düşünmelerinden dolayı göz ardı edilen bir konu olduğunu ifade etmişlerdir. Buna rağmen, gerçek affetme içseldir ve kişinin öfkesini içeren bilinçli ve bilinç dışı süreçleri kapsamaktadır. Psikanalitik çalışmacılar, affetme konusunu marjinal bir kapsamda düşündükleri için affetme ile ilgili psikanalitik çalışmaların tarihi çok da eski değildir. Affetme sözüne Freud'un tüm çalışmalarında sadece beş defa rastlanmıştır (Akt.,Taysi, 2007, s.19).

Tüm bunlara rağmen gerçek affetme önemli intrapsişik çalışmayı,bireyin öfke yoluyla bilinçli ve bilinçsiz bir şekilde detaylı bir şekilde çalışmasını ve ayrıca bu incinme durumunu kendisini inciten kişiyi tam bir insan olarak bütüncül bir bakış açısıyla göreceği bir bağlamın içine yerleştirmeyi içerir.Kini devam ettirmeme (kin tutmama) yeteneğinin temelinde erken dönem gelişimsel yapılar vardır.Daha sonraki dönemlerde öğrenilen güdülerin ve savunma mekanizmalarının (örneğin, tekrar travma yaşama korkusu,utançtan kaçınma) da etkili olabilme ihtimali olsa da bu erken dönem yapıları temel değerdedir. Bunlar burada depresif pozisyonun edinimi ve bir güvenli bağlanma hissinin gelişimi,zihinleştirme kapasitesi ve yas tutma becerisi açısından tanımlanmıştır. Affetmeyle ilgili çalışan araştırmacılar tipik olarak karşılarında üç engelin ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir. Bunlardan ilki, affetme genel olarak kişilerarası bir yaşantıdır ve bunun içsel esasları belirgin olmamaktadır. İkincisi, affetme iyi geçinmek amacıyla bireyin öfkesini bastırması olarak düşünülür. Üçüncüsü ise affetme kavramına yaygın olarak dini grupların ağırlık vermesi ve böylece bilimin ve psikanalitik çevrenin odağından çıkmış olmasıdır (Horwitz, 2005).

Smith'e (2002) göre Freud, düşmanlık ve kinin bilinçaltında olduğunu ancak, affetmenin bilinç düzeyinde yer aldığını ileri sürmektedir. Kişi birini affettiğinde, kinin bilinçaltındaki hali, affetmenin bilinçli krallığıyla yer değiştirecektir.

Psikodinamik literatüre göre affetmenin meydana gelebilmesi için bireyin öfke ve kızgınlığı bırakması gerekmektedir. Affetme "gitmesine izin verme" yeteneğidir. Affetme olayından sonra olumsuz duygular değiştirilerek yeni bir bakış açısıyla zarar

veren kişiye yönelik daha olumlu hatta sevgi dolu duygular oluşturulur (Scobie ve Scobie, 1998; Taysi, 2007).

Sonuç olarak, psikodinamik yaklaşım açısından affetmenin yaşamın ilk yıllarında ortaya çıktığı ve bireyin başkalarıyla olan gerçek ve fantezi ilişkileri ve iç psikik süreçlerinin etkileşimi yoluyla başladığı ileri sürülmektedir. Her bir gelişim evresinin affetme becerisinin kazanılmasında çok etkisi bulunmaktadır (Taysi, 2007)

Affetme ve Felsefe

Affetme, geçmişten şimdiye kadar birçok araştırmacının üzerine eğildiği ve onlara ilham kaynağı olmuş bir konudur. Bu kavram psikoloji biliminden önce felsefe ve din terimleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Affedicilik kavramı felsefi olarak erdemlilikle denk görülmüştür. Bireyin erdemli olarak nitelendirilebilmesi için kendisini inciten ve ona karşı suç işleyenleri affetme eğilimine sahip olması gerektiği düşünülmüştür. Günümüze kadar affetme kavramı olumlu kişilik özellikleri içerisinde değerlendirilmiştir. Bireyin karşısındaki kişiyi affetmesi merhamet kavramıyla da ilişkilidir. Merhamet sahibi bir insan affederken, bu kavramın tam karşısında yer alan kin ve intikam gibi olumsuz duyguları kendinden uzaklaştırır (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Affetme ve Din

Felsefe ve din literatürüne bakıldığında affetmenin ahlaki bir erdem olarak belirtildiği, merhamet ve vicdan terimleriyle birlikte ele alındığı görülmektedir. Dini açıdan affetme durumu erdemlilik ile yakın anlamda değerlendirilmektedir (Yolaçan, 2008; Enright ve Fitzgibbons, 2000). Dinler ağırlıklı olarak insanın tanrı tarafından affedilmesini işlemenin yanında insanın başkalarını da affetmesini nasihat eder. Bütün ilahi dinler, suçlu ve kurban arasındaki durumu düzelten bir tavır, oluşturulabilecek insani bir değer, aile, evlilik ve toplumları daha uyumlu hale getiren sosyal bir değer olarak kabul edip, üyelerine birbirlerini affetmeyi nasihat etmişlerdir (Ayten, 2009). Aşağıda affetmeyle ilgili Kuran-ı Kerim’de geçen ayetlere yer verilmiştir (Altıntaş ve Şahin, 2011).

“Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır). Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah’a aittir. Şüphesiz O, zâlimleri sevmez.” (Şura 40)

“Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, her bakımdan sınırsız zengindir, halîmdir.” (Bakara 263)

“Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları sever.” (Ali imran 134).

Affediciliğin karşısında yer alan kin ve nefret Budizm’de Nirvana’ ya ulaşmanın önünde bir engeldir. Ve Nirvana ulaşmak için bu tarz duyguları geride bırakmak gerekmektedir (Yitik,2010).

Dindarlık ile affetmeyi beraber inceleyen çalışmalarda, dindar insanların affetmeye diğerlerinden daha fazla önem verdikleri ve affetme eğilimine daha çok sahip oldukları saptanmıştır (McCullough ve Worthington, 1999). Azar ve Mullet’ in (2002) yaptıkları bir çalışmada, dini ibadetleri yerine getirenlerle getirmeyenlerin karşılaştırılması sonucunda, ibadetlerini yerine getiren Müslüman ve Hristiyanların diğerlerine göre daha yüksek affetme eğilimine sahip oldukları tespit edilmiştir. Tek tanrılı dinlerde insanların kendilerini doğa ile affeden tanrıyı taklit ettikleri ve bu şekilde dini inancın affetme eğiliminin temellerinden biri olduğu ifade edilmiştir (McCullough, 2000). Affetme ve bağışlama, nefsiyle mücadeleyi tamamlamış bireylerin ortaya koyabileceği bir davranıştır. Bu tarz kimseler nefis eğitimi konusunda etrafındakilere de model olabilecek bir görevi yerine getirmiş olur (Üstün, 2015),

İlgili Araştırmalar

Lambert ve diğerleri (2010) 67 psikoloji lisans öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdikleri bir çalışmada, dört hafta boyunca her gün başkasına yönelik dua eden bireylerin, arkadaşlarını affetme isteklerinin arttığı görülmüştür. Diğer bir deneyde herhangi bir arkadaşına ya da romantik anlamda bir partner için duada bulunmanın kişi de o bireyi affetme isteğinde bir artış meydana getirmiştir.

Taysi’ nin (2007) ikili ilişkilerde affetmeyi incelediği ve 80 evli çiftin katıldığı çalışmasında, evli kadınların evli erkeklere göre eşin yaptığı zararı daha çok incitici olarak algıladıkları saptanmıştır. Affetme, yükleme ve evlilik uyumu açısından cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu çalışmada evlilik uyumu affetmeyi yordayan bir değişken olarak bulunmuştur. Verilen zararın miktarı arttıkça affetmenin de daha zor bir hal aldığı ortaya konmuştur.

Yıldırım’ ın (2009), bağlanma stilleri ile affetme arasındaki ilişkide sorumluluk yüklemelerinin aracı rolü adlı, halihazırda romantik bir ilişkisi bulunan 212 katılımcı ile yürüttüğü çalışmada, bağlanma biçimlerinin ve sorumluluk yüklemelerinin affetme ve

affetmenin alt boyutları olarak kabul edilen öç alma, kaçınma ve iyilikseverliğin yordayıcıları olarak bulunmuştur.

Giray (2009) suça karışan 15-18 yaş arası 92 erkek ergen ve aynı yaş grubundaki suça karışmamış 90 kız ve erkek lise öğrencinin katılımıyla yürüttüğü, adil dünya inancı ve bağışlayıcılık tutumlarının ilişkisini incelemiştir. Çalışmada, suça karışanların karışmayanlara göre adil dünya inançları ve bağışlayıcılık tutumları sonuçlarını daha düşük bulmuştur. Bununla birlikte adil dünya inancı ve affetme arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

Sarıçam ve diğerleri (2014) psikolojik şiddet ve affetme ilişkisi üzerine 436 öğretmenle bir araştırma yürütmüşlerdir. Yaşları 26 ile 55 arasında değişen katılımcılar yaş ortalaması 34 idi. Bu araştırmaya göre affetmenin işyerindeki psikolojik şiddeti yordadığı belirtilmiştir.

Ayten'e (2009) göre affetme eğilimi ve cinsiyet, yaş, medeni durum ve sosyal çevre bağımsız değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki görülemedi. 321 yetişkin bireyin katıldığı çalışmada, dindarlık ve genel affetme eğiliminin olumlu bir ilişkide olduğu bulunmuş, affetme eğilimini meydana getiren kaçma ve intikam alma alt boyutları arasında ise olumsuz bir ilişki saptanmıştır. Bunların yanında affetme eğilimi ve gurur arasında olumsuz, alçakgönüllülük arasında ise olumlu bir ilişki ortaya konmuştur.

Şahin (2013) 327 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmada, affedicilik ve psikolojik iyi olmanın anlamlı olarak ilişkili olduğunu belirtmiştir. Affedicilik seviyesi psikolojik iyi oluşun alt boyutları olarak kabul edilen, çevresel hakimiyet, bireysel gelişim, diğerleriyle olumlu ilişkiler, öz-kabul ve toplam psikolojik iyi olma ile pozitif olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir. Affedicilik ile özerkliğin ve yaşam amaçlarının arasında anlamlı ilişki görülemedi.

Sarıçam ve Biçer (2015) öğretmen adaylarının ahlaki değer ve öz-anlayışlarının affedicilikle ilişkisini incelemiştir. Eğitim fakültesinde öğrenim gören 412 öğrencinin katıldığı çalışmaya göre ahlaki değer ve öz-anlayışın affetmeyle pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ahlaki değer öz anlayış yükseldikçe affetme durumu da artmaktadır. Başka bir ifadeyle affetme düzeyi yüksek olan insanlar daha çok ahlaki değer ve öz-anlayışa sahiptirler.

Çardak (2012), eğitim fakültesinde öğrenim gören, yapılan değerlendirmeler sonucunda affetme eğilimleri, belirsizliğe tahammüzlükleri, psikolojik iyi oluş ve öfke kontrolü düzeyleri düşük seviyede; sürekli kaygı düzeyleri yüksek olan 30 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirmiştir. Affedicilik eğilimini artırmak amacıyla uygulanan psiko- eğitim programına katılanlarda affedicilik eğilimi puanlarında anlamlı bir artış tespit edilmiştir. Bu program sonucunda katılımcılarda, belirsizliğe tahammülün azaldığı, psikolojik iyi oluş düzeylerinde olumlu bir değişiklik olduğu, öfke kontrollerinin arttığı, sürekli kaygı düzeylerinin ise azaldığı saptanmıştır.

Bugay ve Demir (2012) üniversite öğrencilerinin kendilerini ve diğerlerini affetmelerini artırmak amacıyla oluşturulan grupla psikolojik danışma programının etkililiğini test etmişlerdir. Ararştırmaya 8' i deney, 8' i kontrol grubunda bulunan, farklı bölüm ve sınıflardan 16 öğrenci katılmıştır. Bulgulara göre, deney grubundaki öğrencilerin genel affetme eğilimlerinin pozitif yönde yükseldiği ileri sürülmüştür. Durumu affetme boyutuna göre bakıldığında ise deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

Alpay'ın (2009) yakın ilişkilerde bağışlamayı ele aldığı çalışmasına, farklı şehirlerden 200 evli birey katılmıştır. Katılımcılar evli çiftler değildir. Çalışma sonucuna göre bireylerde, genel olarak, bağışlamayı, empatinin, ikinci tür kıskançlık tetikleyicilerinin, incinme derecesinin ve benlik saygısının yordadığı gözlenmiştir.

Atçeken'in (2014) 145 evli birey ile yürüttüğü çalışmasında, affetme ve affetmenin alt boyutları olan intikam, kaçınma ve ilişkiyi sona erdirmeye davranışlarının negatif yönde ve yüksek düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Böylece affetme davranışı yükseldikçe, intikam alma, kaçma ve ilişkiyi sona erdirmeye davranışları azalmaktadır.

Dini Tutum

Tutum

Tutumlar uzun yıllar boyunca sosyal psikolojinin temel kavramlarından birisi olmuştur. Tutum bir bireye atfedilen ve onun psikolojik bir obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir. Tutum doğrudan doğruya gözlemlenebilen bir olgu olmayıp, ancak bireyin gözlenebilen davranışlarından hareketle o bireye atfedilen eğilimdir. Örneğin, karısının ya da kızının çalışmasına karşı çıkan birinin kadınların çalışmalarına yönelik olumsuz bir tutumu olduğuna kanaat

getirebilir. Tanımda yer alan önemli kavramlardan bir diğeri tutumun psikolojik bir obje ile ilgili olmasıdır. Bu kavram bireyde önemli bir yeri olan, bireyin de bunun farkında olduğu herhangi bir objedir. Örneğin, Ali'nin ders çalıştığı masa, Ali için herhangi bir değeri olmayan basit bir nesnedir. Fakat Mehmet'in çalıştığı masa ona babasından bir yadigârdır, Mehmet için büyük bir değeri vardır. Bu duruma göre Mehmet masasına olumlu tutum geliştirmiştir ve masası onun için psikolojik bir objedir (Kağıtçıbaşı, 2014)

Tutumlar basit ve karmaşık tutumlar olarak da farklılık göstermektedirler. Bir kişiye, Ahmet' e yönelik düşüncelerini sorduğumuzda ondan "onu sevmiyorum" cevabını alırsak bu basit bir tutumdur. Çünkü basit bir olumsuz tepkiyi gösteren bu cevabın herhangi bir belirleyici tarafı bulunmamaktadır. Ancak verilen cevabın yukarıdaki gibi değil de şu şekilde olduğunu düşünelim: "Ahmet pek çok yönden berbat birisi olsa da, olumlu özellikleri de bulunmaktadır. Zeki birisidir ve nerede nasıl davranacağını bilir. Birçok alanda başarılı olmuştur. Buna rağmen şüphe duyulmasına olanak verecek bazı şeyler yapmıştır." böyle bir cevap, içinde pek çok öge yer alan karmaşık bir tutumdur. Bazı karmaşık tutumların öğeleri uyum içerisindedir. Bazı karmaşık tutumların öğeleri ise Ahmet hakkındaki ikinci cevapta olduğu gibi tutarsızdır (Morgan, 2006).

Dini tutum

Bireylerin dinle ya da dinin inanç ve ibadet esaslarıyla alakalı olarak da farklı tutumları vardır. Örneğin, bir kimse din insanlara, mutluluk ve esenlik getirir düşüncesiyle dine yönelik olumlu bir tutum takınırken bir başkası, din bireylerin geri kalmasına sebep olur düşüncesiyle dine karşı olumsuz bir tutum geliştirebilir. Bu örnekleri farklı inançlara göre çoğaltmak mümkündür. Buradan hareketle dini tutumun tanımı şu şekilde yapılabilir: bireyin din ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlarını belirleme şeklidir. Bireyin dinle alakalı bildikleri ve inançları (düşünce), dinin herhangi bir esasını veya tamamını sevip sevmemesi (duygu), din ile ilgili olumlu ve olumsuz faaliyetleri (davranış) onun dini tutumunu oluşturur (Peker, 2014).

Tutumlar doğrudan gözlenemeyen ve davranışı ortaya koymada hazırlayıcı bir eğilim olduğu için dini tutumları da direkt olarak gözlemlemek olanaksızdır. Bireyin dine yönelik tutumu, dini davranışlarıyla veya dinin tam karşısında olacak davranışlarıyla ortaya çıkabilir. Birey dinin gerektirdiklerini uyguluyor, bu davranışları yaparken keyif alıyorsa onun dine karşı tutumunun olumlu olduğu anlaşılmaktadır. Dine mesafeli duruyor, dinin gerektirdiklerini uygulamıyorsa olumsuz bir dini tutumu

geliştirdiği söylenebilir. Bu nedenle dini davranışların nedeni olarak dini tutumlar gösterilebilir (Kaya, 1998).

Bireyin dini tutumlarının oluşmasında sosyo-kültürel etmenler rol oynadığı gibi aynı zamanda psikolojik etmenlerin de etkisi bulunmaktadır. Bireyin, ihtiyaçları, hedefleri, arzuları, güduları, bilişsel ve duyuşsal davranışları da dini tutumlara etki edebilmektedir. Bu yüzden benzer fiziki çevrelerde bulunan dini tutumlar aynı şekilde oluşmayabilir. Aynı ortamlarda bulunan kardeşler de bile durum bu şekilde olabilmektedir. (Kaya, 1998). Bireydeki dini tutumların önemli bir bölümü 12-30 yaş arasında son şeklini alır ve bu yaşlardan sonra çok az bir değişikliklerle karşılaşır. Fakat dini tutumlardaki gelişim ve değişim az da olsa yaşam boyu devam etmektedir. Tutumlardaki değişimin ve gelişimin yoğun olarak yaşandığı ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde, okul, arkadaş çevresi ve kitle iletişim araçları etkili olmaktadır (Morgan, 2006).

Dini tutumun öğeleri

Tutumların üç ögesi olan bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeler dini tutumlar için de geçerlidir.

Bilişsel öge: Bilişsel öğeler bireylerin dini inanışlarını, dine yönelik düşüncelerini ve dine ait bilgilerini kapsamaktadır. Dini inançlar, her ne kadar dini tutumlarla ilgili olsalar da birbirinden farklı kavramlardır (Kaya, 1998). Bireyin inancı, kendisinin ve yeryüzündeki her şeyin üzerinde olduğunu kabul ettiği sonsuz güç sahibi bir yaratıcının varlığıyla ve bu yaratıcıyla insanlar arasındaki bağı düzenleyen kaidelerle ilgili ise dini bir inançtır (Peker, 2014).

Genel olarak insanlar inanmaya doğuştan eğilimlidirler. Potansiyel anlamda mevcut olan bu yatkınlık çocuğun merakı ve arayışıyla dini inancı kabul etmesine yol açar. Dini inanç insanın güvende olma ihtiyacını giderecek başlıca bir güven kaynağıdır. Dini inanç yedi psikolojik temele dayanmaktadır. Birincisi direkt olarak ihtiyacı gidermeye yönelik; ikincisi sıkıntı yok etmek; üçüncüsü bireyin iç çatışmalarını sona erdirmeye isteği; dördüncüsü Tanrının anne baba figürü olarak algılanması; beşincisi ben kimliğinin sağlanması; dini açıklamaların anlama ihtiyacını gidermesi; yedincisi, yaşanan dini deneyimlerin birey meydana getirdiği mutluluktur (Karacoşkun, 2013).

Duyuşsal öge: Dinle ilgili bireyin iç dünyasında yer alan izlenimler, dine yönelik heyecan ve duyguları dini tutumun duygusal ögesinin meydana getirmektedir. Din ve din hakkındaki konulara ilgili olma ya da olmama, hoşlanma veya hoşlanmama, sevme veya sevmeme dini tutumun duygusal tarafıdır. Bilişsel ögeler, duygusal ögelere göre daha dinamik ve değişkendir. Diğer bir ifadeyle duygusal öge bilişsel ögeye göre daha durağan ve sürekli. Bunun nedeni, bireyin dinle alakalı bilgilerinin sürekli değişmesi, kitap, televizyon ve çevresindeki kişilerden sürekli yeni bilgiler edinmesidir. Dine yönelik olan duygular çabuk ve kolay değişebilmektedir. Duygusal tarafı ağır basan bir dini tutumun değişmesi de daha zor olmaktadır (Kaya, 1998).

Dine yönelik duygular dini tutumun en önemli ögesi sayılabilir. Çünkü dinin, duygu boyutu olmadığı ya da eksik kaldığında, bir ideolojiden ya da felsefi bir düşünceden farkı kalmayacaktır. Dini duygu herhangi bir duygu değildir ve inanmada en önemli işleve sahip olan derin bir duygudur (Karacoşkun, 2013).

Davranışsal öge: Dini tutumun davranış ögesini ibadetler, dini faaliyetler, dini hareketler ve işler oluşturmaktadır. Bireyin namaz, oruç, hac gibi dini ibadetleri yerine getirmesi, camiye, kiliseye gitmesi, dini sohbetlere ya da dini aynilere katılması, dua etmesi, din ile ilgili yayınlanan eserleri okuması, dini programlara katılması dini tutumun davranış ögesinin meydana getirir. Dini davranışı dini tutumlar yönlendirmektedir. Bireyin dini tutumu pozitif yönde ise, dini davranışları yapmakta olumlu bir eğilime sahiptir. Dini tutumu olumsuz ise dini davranışları yapma eğilimi de zayıftır. Bireyin dine ilişkin düşünceleri, bilgileri ve duyguları ile davranışları her zaman uyum göstermeyebilir. Örneğin, kişinin dini tutumu olumlu iken, alışkanlıkları ya da diğer etkenler nedeniyle ibadetlerini yerine getirmesi ve dini davranışlar göstermesi dinin tutumuyla aynı doğrultuda olmayabilir (Kaya, 1998; Karacoşkun, 2013).

Dini tutumun ögeleri ve dini tutum arasında bir uyum ve tutarlılık olması beklenmektedir. Örneğin; dini faaliyetlerden haz alan, dini inancı, bilgisi ve düşüncesi belli bir seviyede olan birinin dini davranışlarda bulunması beklenmektedir (Kaya, 1998).

Dini tutumların özellikleri

Güç derecesi: Dini tutumun gücünü, dini bilginin, dini, dini inancın, dini duygunun ve dini davranışın öğelerinin gücü belirler. Dini tutumu oluşturan yukarıdaki öğelerin her birinin gücü ne kadar şiddetliyse, bireyin dini tutumu da o nispette güçlü olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2014). Dini eğitim alan bireylerin dini eğitim almamış bireylere göre dinin tutumun pozitif yönde daha kuvvetli olması beklenmektedir. Dini eğitim yoluyla dini bilgi kazandırılmayan bireylerin dini tutumlarının zayıf olması ya da olumsuz yönde olması karşılaşılabilecek bir durumdur. Duygusal ve bilişsel unsurları güçlü olan dini tutumlara sahip bireylerin, bu unsurların zayıf olduğu bireylere göre dini davranışlar gösterme eğilimi daha yüksektir. Çünkü güçlü tutumlar güçlü davranışlar ortaya çıkarırlar (Kaya, 1998). Örneğin; Selim ve Nurullah namazın beş vakit kılınmasının farz olduğuna inanmaktadırlar. Ancak Nurullah'ın namazla alakalı duygusal ve davranışsal öğeleri Selim'inkinden zayıftır. Selim büyük zorluklarla karşılaşmasına rağmen beş vakit namazını kıldığı halde, Nurullah küçük bir bahanesi olduğunda bile namaz kılmaktan vazgeçebilmektedir (Peker, 2014).

Karmaşıklık: Dini tutumların karmaşıklığı tutumun öğelerinin karmaşıklığıyla ilgilidir. Dini tutumun öğeleri basit olabilecekleri gibi karmaşık da olmaları mümkündür. Bu bireyin dini eğitimine ve din ile ilgili bilgisine bağlıdır. Dinle ilgili bir konuyu ya da dinin gerektirdiklerini sadece yüzeysel olarak duyan bir kişinin o konuyla ilgili zihinsel öğeleri basittir. Buna karşılık dini konuları ve dini gerektirdiklerini derinlemesine öğrenen birinin bilişsel öğeleri karmaşıktır (Peker, 2014).

Diğer tutumlarla ilişki ve merkezilik: Bireyin sahip olduğu tutumlar arasında onun dünya görüşüne göre merkezi durum da olan bir tutumu mevcuttur. Bu tutum bireyin diğer tutumlarının olumlu veya olumsuz nitelik göstermelerinde etkili olabilmektedir. Dolayısıyla merkezde yer alan tutum, bireyin en fazla önemseydiği, en çok değerli gördüğü nesne ve konulara ait tutumdur (Peker, 2014). Bireyin dini tutumu merkezde yer alıyorsa, bu farklı alanlardaki tutumlarını da şekillendirecektir. Bu şekilde bireyin dinin tutum dışındaki tutumları dini tutumun etkisine açık ve dini tutumuyla uyumlu bir hal alacaktır. Bu nedenle bireyin merkezde yer alan dini tutumu bilinirse bireyin farklı alanlardaki tutumlarının ve buradan kaynaklı davranışlarının tahmin edilmesi mümkün olabilecektir (Certel, 2011).

Öğeler arası ve diğer tutumlarla tutarlılık: Tutumlar ile ilgili yapılan araştırmalar, tutumun öğelerinin genel olarak birbirleriyle olan tutarlılığını ortaya koymuştur. Güçlü tutumlarda, bu tutarlılık daha yüksek oranda görülmüştür (Peker, 2014). Dini tutumun bilişsel ögesi bir tarafta duygusal ve davranışsal ögesi diğer tarafta ortaya çıkıyorsa, bireyde dini tutarsızlık mevcuttur. Bireyin herhangi bir konudaki duygu ve davranışları uyumlu ama düşünceleri uyumsuzsa birey tutarsızlık içerisindedir. Bireyin bir konudaki duygu ve düşüncesi uyumlu ama ortaya o doğrultuda bir davranış getiremiyorsa, tutarsızlık yine olacaktır. Zayıf olan tutumlar tutarsızlığa daha elverişlidir. Güçlü tutum bireyin o konuyla alakalı önemseme derecesini göstermektedir. Birey belli bir konudaki tutarsızlığını uzun süre devam ettiremez. Ya zayıf olan ögesini güçlü olan iki ögeye uydurur ya da o iki ögeyi zayıf olan diğer ögeyle tutarlı olacak şekilde değiştirir (Silah, 2005). Dini tutumların öğelerinin birbiriyle tutarsızlığı birey üzerinde bir rahatsızlık oluşturur. Bu rahatsızlığın önüne geçilemezse bireyde bazı psikolojik ve fizyolojik tepkimeler meydana gelebilmektedir. Bu nedenle dini tutumun bilişsel, duygusal, davranışsal öğelerinin birbiriyle güçlü tutarlılık göstermesi bireyin psikolojik sağlığına olumlu etki edecektir (Kavas, 2013).

Dini Tutumu Etkileyen Faktörler

Bireylerin dini tutumlarının doğmasını ve gelişmesini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır.

İhtiyaç ve güdüler: İnsan genellikle haz duyduğu ve gereksinimlerini doyuran durumlara yaklaşırken, acı ve üzüntü kaynağı durumlardan uzaklaşma eğilimi göstermektedir. Örneğin, din görevlilerinden ve ya dindar insanlardan zarar gören birisi dine yönelik olumsuz bir tutum oluşturabilir. İnanmaya duyulan ihtiyaç, insanın psikososyal ihtiyaçları biridir. İnsanlar bu ihtiyaçlarını farklı tanrılara ve dinlere inanarak doyumaya çalışmışlardır. Dini inanç, tutum ya da ibadetler sayesinde ruhsal ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Bununla beraber din insanın aşırı olan isteklerini ve dürtülerini kontrol ederek, bu ihtiyaç ve isteklerini yasaklayarak birey üzerinde bir baskı etkeni olabilmekte ve bireyde dine yönelik olumsuz tutumların oluşmasına yol açabilmektedir (Peker, 2014; Kaya, 1998).

Sosyal çevre: Dini tutumların oluşması ve gelişmesine etki eden çevresel faktörler arasında ilk sırada yer alan, çocuğun doğup büyüdüğü aile ortamıdır. Aile, çocuğun dini yaşantı ve davranışlarında bir model oluşturmaktadır. Çocuk ailesiyle benzer tutumlara sahip olur. Ancak yaş ilerledikçe çocuğun dini tutumlarında bazı değişiklikler meydana gelebilmektedir. Yine de çocukluk döneminde edinilen dini tutumların izlerine her zaman rastlamak olasıdır. Dini tutumlarını ilk olarak aile ortamında öğrenen çocuk, daha sonra yakın akrabaları, arkadaş çevresi, öğretmenlerinin etkisiyle dini tutumlarını şekilendirir. Aynı gruplarda yer alan üyelerin tutumlarında da benzerlik görülmektedir. Bunun nedeni ise, aynı grupta yer alanların çeşitli konu ve nesnelere karşı ortak inançları kabul etmeleridir. Toplumun ve o toplum içerisinde yer alan grupların değerleri, bireyin tutumların oluşmasında önemli bir yer edinmektedir. Toplumsal grupların normları, hangi tutumların doğru olduğunu önceden belirlediklerinden, birey uygun tutumlara sahip olduğunda gruptan onay görmekte, uygun olmayan tutumlara sahipken ise ayıplanmakta ya da cezalandırıcı olmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki birey içinde yer aldığı her grubun baskın olan her tutumunu olduğu gibi kabul etmeyebilir. Kendi iradesine ve ihtiyaçlarına göre bir seçim gerçekleştirebilir (Hökelekli, 2013; Kaya, 1998; Peker, 2014).

Kişilik özellikleri: Kişilik, bireyin tüm ilgi ve tutumlarının, becerilerinin, dış görünümünün ve çevreye uyum şeklinin özelliklerini kapsamaktadır (Morgan, 2006). “İnsanın en ayırt edici özelliği onun bireyselliğidir. Onun gibi bir kişi dünyaya asla gelmemiştir ve bir daha da gelmeyecektir.” Allport’ un yukarıdaki sözünü dikkate aldığımızda insanların aynı çevresel faktörler altında olsalar bile farklı şekilde davranacaklarını göstermektedir. Kişilik, insanın kendisinden ortaya çıkan tutarlı davranış kalıpları ve içsel süreçler şeklinde adlandırılabilir (Burger, 2006).

Dini yaşam bireyin kişiliğini etkilerken, bireyin kişiliği de dini yaşantıya yön verebilmektedir. Bu nedenle din ile kişilik arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu söyleyenebilmektedir. İnancı güçlü olan bireyin, dini tutum, dini düşünce, dini davranışları açısından kişiliğinin önemli bir belirleyicisi olarak din büyük bir öneme sahiptir (Karacoşkun, 2013).

Din görevlileri ve dindarla ilişkiler: İnsanlar birbirleriyle olan ilişkilerinde diğerlerinden olumlu ya da olumsuz olarak etkilenebilmektedirler. Bir kişinin ve bazı durumlara karşı takındığı tavrın, çevresinde bulunanların onun savunduğu değerlere yönelik tutumlarının ortaya çıkmasında etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, bir din adamının veya kendisini dindar olarak belirten birinin yalan söylemesi, başkalarını kandırması, riyakar davranması, menfaati yörüngesinde hareket etmesi o kişiye karşı olumsuz tutumların ortaya çıkmasına neden olur. Bu kişiye duyulan nefret, belli bir zaman sonra onun kabul ettiği inanç ve değerleri de kapsayarak çevresindeki kişilerin dini tutumlara karşı olumsuz etki eder (Peker, 2014). Aynı şekilde bir din görevlisi, meslek onuruna riayet ederek, kılık kıyafetine özen göstererek, saygılı ve kibar olarak, söz verdiğinde sözünü tutarak, güvenilen bir kimse olarak, dini bilgisini yeterli düzeye getirerek çevresinde olumlu bir etki meydana getirebilir. Bu etki, çevresindeki insanların dine yönelik olumlu bir tutum geliştirmelerinde önemli bir etken olabilir (Arslan, 2009).

İlgili Araştırmalar

Sarıçam ve Güven'nin (2012), eğitim fakültesinin farklı bölümlerinde öğrenim gören 490 üniversite öğrencisi ile yürüttüğü, özgüven ve dini tutum ilişkisinin ele alındığı çalışmada, iç özgüven ve dış özgüvenin ile dini tutum düzeyi arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Özgüven puanları yüksek olan katılımcıların dini tutum düzeylerinin de yüksek olduğu belirtilmiştir.

Kavas'ın (2013) dini tutum ve stresle başa çıkma ilişkisini incelediği, 15 yaş üzeri 869 kişinin katıldığı araştırmada, dinî tutum puanları ile stresle başa çıkma tutum envanterinden aldıkları puanların ortalamaları arasında pozitif yönde çok düşük bir ilişkinin olduğu ileri sürülmüştür.

Uyaver'in (2010) obsesif kompulsif bozukluk ve dini tutum ilişkisini araştırmıştır. Çalışma Bakırköy Ruh ve Hastalıkları Hastanesi Psikiyatri Polikliniği'nde tedavisi devam 40 obsesif kompulsif bozukluğa sahip katılımcıyla yürütülmüştür. Araştırma bulgularına göre katılımcıların obsesif kompulsif bozukluk düzeyleri orta düzeyde gözlenmiş, en sık görülen obsesyon türleri dini ve simetri obsesyonları, en sık görülen kompulsiyon türleri ise temizleme, kontrol ve tekrarlayıcı kompulsiyonlardır. İlk sırada olan kirlilik obsesyonları daha çok manevi kirlilik duygusuyla meydana gelirken, ilk sırada olan temizleme kompulsiyonları gusül, abdest ritüelleri şeklinde

tespit edilmiştir. Obsesif kompulsif bozukluğun derecesi ile dindarlığı yansıtan tutum ve algılar arasında anlamlı bir ilişki görülememiştir.

Harputlu (2015), üniversite öğrencilerinin dini tutumları ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, dini tutum ile özgecilik aile alt boyutu arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki, dini tutum ile özgecilik sosyal alt boyutu arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki, dini tutum ile özgeciliğin yardımseverlik alt boyutu arasında pozitif yönlü yüksek bir ilişki, dini tutum ve özgecilik sorumluluk alt boyutu arasında ise negatif yönlü zayıf bir ilişki tespit edilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, örneklem, işlem süreci, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın modeli

Bu araştırma, dini tutum affedicilik ve özgecilik arasındaki ilişkiyi test etmeyi amaçlayan ilişkisel tarama ve nedensel karşılaştırma modelinde bir çalışmadır. Bu modelde gerçek bir sebep-sonuç ilişkisi yoktur. Ancak o anlamda bazı ipuçları göstererek, bir değişkendeki değişimin bilinmesi durumunda diğerinin tahmin edilebilmesi adına faydalı sonuçlar kazandıran bir araştırma modelidir (Karasar, 2005). Yetişkinlerde dini tutum ve affediciliğin özgecilik düzeyinin anlamlı yordayıcısı olup olmadığını anlamak bu çalışmanın temel amacıdır. Bu bağlamda araştırmanın bağımlı değişkeni özgecilik; bağımsız değişkenleri ise dini tutum ve affediciliktir. Ayrıca cinsiyet, yaş, ekonomik durum, eğitim durumu ve medeni durum gibi demografik değişkenlere göre de dini tutum, affedicilik ve özgecilik düzeylerinde anlamlı farklılık olup olmadığı incelenecektir.

Çalışma Grubu

Orta Karadeniz Bölgesi'nde bir ilde ikamet eden 17-80 yaş arasındaki farklı sosyoekonomik düzeylerden, farklı mesleklerden olacak şekilde 430 kadın (%61,5), 270 erkek (%38,5) olmak üzere 700 katılımcı bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Aşağıdaki Tablo 1'de araştırmanın çalışma grubuna alınan yetişkinlerin bazı demografik değişkenlere ilişkin dağılımları verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı profili

		N	%
Cinsiyet	Erkek	243	36,1
	Kadın	430	63,9
	Toplam	673	100
Yaş	17-21	217	32,2
	22-26	156	23,2
	27-31	102	15,2
	32 ve üstü	198	29,4
	Toplam	673	100
Eğitim durumu	İlköğretim	102	15,2
	Ortaöğretim	57	8
	Üniversite ve üstü	517	76,8
	Toplam	673	100
Ekonomik durum	Düşük	62	9,2
	Orta	553	82,2
	Yüksek	58	8,6
	Toplam	673	100
Medeni durum	Evli	260	38,6
	Bekar	413	61,4
	Toplam	673	100

Tablo 1 incelendiğinde 17-21 yaş aralığında yer alan bireyler (N=217) katılımcıların %32,2' sini, 22-26 yaş aralığında yer alanlar (N=156) %23,2' sini, 27-31 yaş aralığında yer alanlar (N=102) %15,2'sini, 32 ve üstü yaş grubunda yer alanlar (N=198) ise %29,4'ünü oluşturmaktadır. Eğitim durumuna göre ilköğretim düzeyindeki bireyler (N=102) katılımcıların %15,2'sini, ortaöğretim düzeyindeki bireyler (N=57) %8'ini ve üniversite ve üstü düzeyindeki bireyler (N=517) ise %76,8'ini oluşturmaktadır. Algılanan ekonomik duruma bakıldığında düşük ekonomik düzeydeki bireyler (N=62) katılımcıların %9,2'sini, orta ekonomik düzeydeki bireyler (N=553) %

82,2'sini ve yüksek ekonomik düzeydeki bireyler (N=58) ise %8,6'sını oluşturmaktadır. Son olarak medeni duruma bakıldığında evli bireyler (N=260) katılımcıların %38,6 sını ve bekar bireyler de (N=413) % 61,4'ünü oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma da kullanılan veri toplama bataryası dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmaya katılanların demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. İkinci bölümde araştırmaya katılanların dini tutum düzeylerini ölçmek amacıyla Dini tutum Ölçeği, üçüncü bölümde katılımcıların affedicilik düzeylerini ölçmek amacıyla Affedicilik ölçeği, dördüncü bölümde ise katılımcıların özgecilik düzeylerini ölçmek için Özgecilik Ölçeği kullanılmıştır.

Dini Tutum Ölçeği (D.T.Ö)

Ok (2011) tarafından geliştirilen OK-Dini Tutum Ölçeği bireylerin dini tutumunu ölçmek amacıyla geliştirmiştir. Bilişsel, davranışsal, duygusal ve Tanrıyla ilişki boyutu olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bilişsel boyut bireyin dinle alakalı genel görüşünün nasıl olduğunu, davranışsal boyut bireyin davranış ve hareketlerinin dini değerler tarafından hangi düzeyde etkilendiğini, duygusal boyut bireyin dini duyguya seslenen yönü tarafından hangi seviyede etkilendiğini ölçmeye çalışmaktadır. 1. ve 2. madde bilişsel alt boyut için, 3. ve 4. madde duygusal alt boyut için, 5. ve 6. madde davranışsal alt boyut için, 7. ve 8. madde tanrıyla ilişkili boyut olmak üzere toplam sekiz maddeden oluşmaktadır. Maddelerin seçenekleri sırayla: hiç katılmıyorum, az katılıyorum, yarı yarıya katılıyorum, çoğuna katılıyorum, tamamına katılıyorum şeklinde beşli likert tipindedir. Puanlama da 1. ve 2. maddeler ters kodlanmaktadır. Diğer maddeler de ise kişi hangi seçeneği işaretlemişse o maddeden o puanı almaktadır. İşaretlenen seçeneklerdeki rakamların toplamı bireyin dini tutum puanını ortaya koymaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan 40'tır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği için yapılan iki çalışmadan biri 930 diğeri ise 388 üniversite öğrencisi olmak üzere iki farklı örneklem ve çalışmadan elde edilen verilerle test edilmiştir. Ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğu görülmüştür (.81 ve .91). Açılımsal ve doğrulayıcı faktör analizleri ölçeğin dört ayrı alt boyutuyla (bilişsel, duygusal, davranışsal ve ilişkisel) iyi bir model oluşturduğunu desteklemektedir (Ok,

2011). Bu tez çalışmasında ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .88 olarak tespit edilmiştir.

Affedicilik Ölçeği (A.Ö.)

Bu çalışmada katılımcıların affedicilik seviyelerini ölçmek amacıyla Berry ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen; Akın, Gediksiz ve Akın'ın (2012) Türkçe 'ye uyarladığı Affedicilik Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin alt boyutları yoktur ve tek boyuttan oluşmaktadır. "Hiç katılmıyorum", "katılmıyorum", "kararsızım", "katılıyorum" ve "tamamen katılıyorum" olarak 5'li likert tipinden bir ölçektir. 1., 3., 6., 7., ve 8. maddeler ters olarak puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 50'dir. Yüksek puanlar yüksek düzeyde affediciliği düşük puanlar ise düşük düzeyde bir affediciliği göstermektedir. Ölçeğin orijinalinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında Cronbach's alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla .80, .78, .79 ve .74 şeklinde tespit edilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenilirlik testleri 338 üniversite öğrencisinin katılımıyla yürütülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları tek boyutlu modelin iyi uyum verdiğini göstermiştir ($\chi^2 = 106.47$, $sd = 32$, $p = 0.00000$, $RMSEA = 0.077$, $CFI = .89$, $GFI = .95$, $AGFI = .91$ ve $SRMR = .062$). Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .67'dir ve düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .26 ile .43 arasında değişmektedir (Akın, Gediksiz ve Akın, 2012). Bu tez çalışmasında ise Affedicilik ölçeği'nin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .70 olarak tespit edilmiştir.

Özgecilik Ölçeği (Ö.Ö.)

Özgecilik ölçeği, London ve Bower'ın (1968) özgeci davranışları ölçmek için geliştirmiş olduğu bir ölçektir. (Akbaba,1994). Türkçeye uyarlanması ve standartizasyonu Cantez, Aşkın ve Akbaba (1991) tarafından, Akbaba'nın "Grupla psikolojik danışmanın sosyal psikolojik bir kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi" adlı çalışmasında kullanılmak üzere yapılmıştır.

Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır. Her alt boyut için beş madde bulunmaktadır. Özgecilik ölçeğinin 1.,2.,3.,4. ve 5. maddeleri aile boyutuna, 6.,7.,8.,9 ve 10. maddeleri sosyal boyuta, 11.,12.,13.,14 ve 15. maddeleri yardımseverlik boyutuna, 16.,17.,18.,19 ve 20. maddeler ise sorumluluk boyutuna aittir. Her bir maddenin 5 cevap seçeneği bulunmaktadır. İşaretlenen seçenekler toplanarak bireyin özgecilik puanı tespit edilir.

Ölçeğin Aşkın ve Akbaba'nın (1991) yapmış olduğu uyarlama çalışmalarında Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları aile alt boyutunda .72, sosyal alt boyutunda .77,

yardımseverlik alt boyutunda .84, sorumluluk alt boyutunda .80 ölçeğin bütünü içinse .85 olarak bulunmuştur .

Bu araştırmada ise Özgecilik Ölçeği'nin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları sırasıyla aile boyutu için .58, sosyal boyutu için .79, yardımseverlik boyutu için .62 ve sorumluluk boyutu için .50 ve ölçeğin tamamı için .79 hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Kişisel Bilgi Formu, Dini Tutum Ölçeği, Affedicilik Ölçeği, Özgecilik Ölçeği, katılımcılara uygulanmıştır. Katılımcılardan 255 kişiye elektronik posta yardımıyla ulaşılarak veriler toplanmıştır. Kalan 445 katılımcıya araştırmacı tarafından hazırlanmış olan veri toplama bataryası matbu şekilde sunularak veriler toplanmıştır. Elektronik posta yoluyla ulaşılan katılımcılara açıklama veri toplama bataryasının başında yapılmıştır. Katılımcıların daha doğru ve güvenilir cevaplar verebilmeleri için adı, soyadı ve diğer kimlik bilgilerini vermeleri zorunlu tutulmamıştır. Ölçeklerin doldurulma süresi 15-25 dakika arasında değişmiştir. Araştırmaya katılan 700 Katılımcının 27'si ölçekleri eksik ve yanlış şekilde doldurdukları için veri analizlerine dâhil edilmemiştir. Bulgulara geriye kalan 673 katılımcının verilerinin analizleri sonucunda ulaşılmıştır

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasından sonra, Kişisel Bilgi Formu, Dini Tutum Ölçeği, Affedicilik Ölçeği, Özgecilik Ölçeğinden toplanan verilerin işlenmesi ve yorumlanabilmesi için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) Windows 21.0 programı kullanılmıştır. Öncelikle ham veriler bu programa aktarılmış ve analize hazır bir hale getirilmiştir. Daha sonra ise SPSS programı kullanılarak analizler yapılmıştır. Verilerin analizi için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı, İlişkisiz Örneklem İçin t-Testi ve İlişkisiz Örneklem İçin Tek Faktörlü ANOVA analizleri ve Çoklu Regresyon analizlerinden yararlanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın genel amacı ve bu amaç çerçevesinde belirlenen araştırma soruları için uygulanan analizler ve bu analizlere ait bulgular tablolar şeklinde verilerek özetlenmiştir.

Problem 1. Yetişkinlerde dini tutum, affedicilik ve özgecilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Dini Tutum, Affedicilik Özgecilik Arasındaki İlişki

Araştırma birinci problemine yanıt bulmak için Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. *Dini Tutum, Özgecilik ve Affedicilik ilişkisi*

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1.Dini tutum	1						
2.Affedicilik	.18**	1					
3.Özgecilik aile alt boyutu	.09*	.11*	1				
4.Özgecilik sosyal alt boyutu	.11**	.13**	.21**	1			
5.Özgecilik yardımseverlik alt boyutu	.24**	.17**	.32**	.45**	1		
6.Özgecilik sorumluluk alt boyutu	.18**	.07	.27**	.24**	.38**	1	
7.Özgecilik toplam puanı	.22**	.17**	.62**	.75**	.77**	.62**	1

* $p < .05$ ** $p < .01$

Yukarıdaki Tablo 2’de verilen korelasyon katsayıları incelendiğinde, katılımcıların dini tutum puanları ile affedicilik puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ($r=.18, p<.01$), dini tutum puanları ile özgecilik aile alt boyutu puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ($r=.09, p<.05$), dini tutum puanları ile özgecilik sosyal alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ($r=.11, p<.01$), dini tutum puanları ile özgecilik yardımseverlik alt boyutu puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ($r=.24, p<.01$), dini tutum puanları ile özgecilik sorumluluk alt boyutu puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ($r=.18, p<.01$) ve dini tutum puanları ile özgecilik toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı

bir ilişki olduğu ($r=.22$, $p<.01$) bulgularına ulaşılmıştır. Bireylerin dini tutum puanlarıyla özgecilik puanları arasında en yüksek ilişki özgecilik yardımseverlik alt boyutunda, en düşük ilişki ise aile alt boyutunda gözlenmiştir.

Katılımcıların affedicilik düzeyleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki korelasyon katsayısı incelendiğinde, affedicilik puanlarıyla özgecilik aile alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r=.11$, $p>.05$), affedicilik puanlarıyla özgecilik sosyal alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r=.13$, $p<.01$), affedicilik puanlarıyla özgecilik yardımseverlik alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r=.17$, $p<.01$), affedicilik puanlarıyla özgecilik toplam puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r=.17$, $p<.01$) tespit edilmiştir. Affedicilik puanlarıyla özgecilik sorumluluk alt boyutu puanları arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir ($r=.07$, $p<.05$).

Problem 2. Yetişkinlerin dini tutum ve affedicilik düzeyleri özgecilik düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

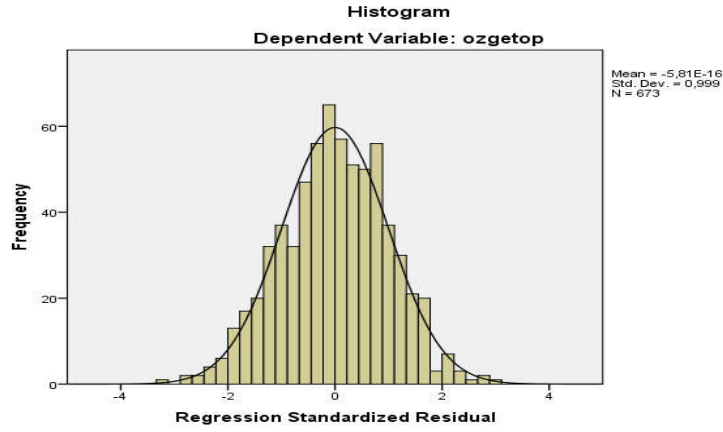
Dini Tutum Ve Affediciliğin Özgeciliği Yordacıyı Rolü

Araştırmanın en temel sorusu olan “Bireylerin dini tutum ve affedicilikleri özgecilik düzeylerinin yordayıcısı mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Araştırma verilerini analize başlamadan önce, bu çalışma için öngörülen parametrik test analizlerinin yapılabilmesi, çalışmanın temel değişkeni olan özgeciliğe ait normal dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığının test edilebilmesi için, basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri hesaplanmış olup sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir.

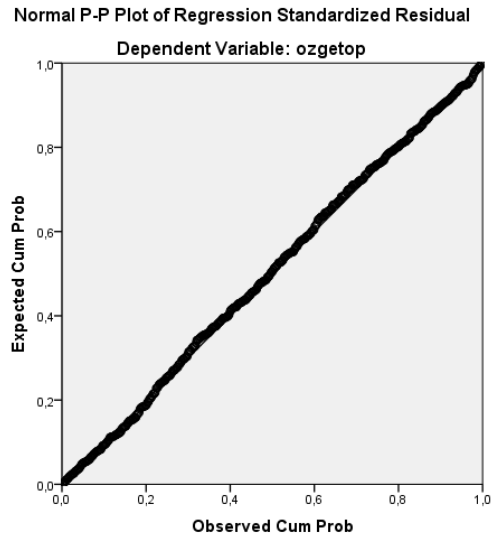
Tablo 3. *Araştırmaya Katılan Yetişkinlerin Özgecilik Ölçeği Puanlarının Normallik Değerleri*

	N	\bar{X}	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Özgecilik	673	68.38	9.86	-.168	-.159

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin ölçekten aldıkları puanların çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ve +1 arasında olup normal dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Regresyon için gerekli olan normal dağılım ve doğrusallık varsayımının karşılandığını gösteren grafikler de aşağıda verilmiştir.

Yukarıdaki grafiğe göre özgecilik bağımlı değişkeninin normal dağılım özelliklerine uygun bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki grafik incelendiğinde özgecilik noktasal olarak bir eksen etrafında toplanmış olarak görünmektedir. Saçılma diyagramı doğrusal bir ilişkiyi tanımlamaktadır. Yukarıdaki iki grafiğin sonuçlarına göre regresyon analizi için gerekli olan koşulların sağlandığı anlaşılmaktadır. Regresyon analizi sonuçları tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Dini Tutum ve Affediciliğin Toplam Özgecilik Puanını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	<i>t</i>	<i>p</i>	İkili <i>r</i>	Kısmi <i>r</i>
Sabit	48.93	2.84	-	17.21	.000	-	-
Dini tutum	.350	.068	.195	5.138	.000	.219	.195
Affedicilik	.230	.063	.139	3.657	.000	.173	.140

R= .25, $R^2=.07$
 $F_{(2, 670)} = 23.90$ $p=.000$ $p<.01$

Yukarıda tabloda 4'teki regresyon analizi sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin dini tutum ve affedicilik düzeyleriyle özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r = .25$, $r^2 = .07$, $p < .01$). Dini tutum ve affedicilik özgecilikteki toplam varyansın %7'sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerden dini tutumun özgeciliği yordama gücü daha yüksektir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin *t*- testi sonuçlarına göre iki değişkenin de özgecilik üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir.

Bireylerin dini tutum ve affedicilikleri özgecilik aile alt boyutunun yordayıcısı mıdır?" sorusuna cevap bulmak amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonuçları Tablo 5' te verilmiştir.

Tablo 5. Dini Tutum ve Affediciliğin Özgeciliğin Aile Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	<i>t</i>	<i>p</i>	İkili <i>r</i>	Kısmi <i>r</i>
Sabit	15.38	9.994	-	15.475	.000	-	-
Dini tutum	.046	.024	.076	1.947	.052	.092	.075
Affedicilik	.053	.022	.093	2.401	.017	.107	.092

R= .13, $R^2=.02$
 $F_{(2, 670)} = 5.77$ $p=.003$, $p<.05$

Yukarıda Tablo 5'teki regresyon analizi sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin dini tutum ve affedicilik düzeyleriyle özgeciliğin aile alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r = .13$, $r^2 = .02$). Dini tutum ve affedicilik özgecilik aile alt boyutundaki toplam varyansın %2'sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerden

affediciliğin özgeciliğin aile alt boyutunu yordama gücü daha yüksektir. Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre bireylerin affedicilik puanları özgecilik-aile düzeylerini anlamlı yordayıcısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır ($p<.05$). Ancak dini tutumun bireylerin özgecilik-aile düzeyinin anlamlı yordayamadığı ve önemli etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>.05$).

Bireylerin “dini tutum ve affedicilikleri özgeciliğin sosyal alt boyutunun yordayıcısı mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonuçları Tablo 6’ da verilmiştir.

Tablo 6. Dini Tutum ve Affediciliğin Özgeciliğin Sosyal Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	9.54	1.320	-	7.229	.000	-	-
Dini tutum	.075	.032	.092	2.384	.017	.112	.092
Affedicilik	.087	.029	.115	2.962	.003	.131	.114

R= .15, $R^2 = .02$
 $F_{(2, 670)} = 8.72$ $p = .000$, $p < .05$

Tablo 6’deki regresyon analizi sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları ve affediciliklerinin özgecilik sosyal alt boyutu arasında anlamlı ilişki olduğu anlaşılmaktadır ($r = .15$, $r^2 = .02$, $p < .05$). Dini tutum ile özgecilik ölçeği aile alt boyutu arasındaki korelasyon değeri pozitif olduğundan aralarındaki ilişki pozitif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde affedicilik ile özgecilik ölçeği sosyal alt boyutu arasındaki korelasyon değeri pozitif olduğundan aralarındaki ilişki pozitif yönlü olduğu görülmüştür. Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre öğrencilerin dini tutum puanları ve affedicilik puanları özgecilik-sosyal düzeylerini anlamlı yordayıcısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır ($p < .05$). Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerden affediciliğin özgecilik sosyal alt boyutunu yordama gücü dini tutuma göre daha yüksektir. Bağımsız değişkenlerin toplamı; dini tutum ve affedicilik ikisi birlikte öğrencilerin özgecilik-sosyal düzeylerinin %2 düzeyini ($R^2 = .02$) açıkladığı anlaşılmaktadır.

Bireylerin dini tutum ve affedicilikleri özgeciliğin yardımseverlik alt boyutunun yordayıcısı mıdır?” sorusuna cevap bulmak amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonuçları Tablo 7’ de verilmiştir.

Tablo 7. Dini Tutum ve Affediciliğin Özgeciliğin Yardımseverlik Alt Boyutunu Yordamasına ilişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	9.772	.996	-	9.807	.000	-	-
Dini tutum	.139	.024	.220	5.819	.000	.242	.219
Affedicilik	.074	.022	.126	3.346	.001	.165	.128

R= .27, R²= .07

F_(2, 670) =26.74 p= .000, p< .05

Tablo 7'deki regresyon analizi sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin dini tutum ve affedicilik düzeyleri ile özgecilik yardımseverlik alt boyutu arasında anlamlı ilişki olduğu anlaşılmaktadır ($r = .27$, $r^2 = .07$, $p < .05$). Dini tutum ve affedicilik ile özgecilik ölçeği yardımseverlik alt boyutu arasındaki korelasyon değeri pozitif olduğundan aralarındaki ilişki pozitif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Regresyon analizi sonuçlarına göre bireylerin dini tutum ve affedicilik düzeylerinin özgecilik-yardımseverlik düzeylerini anlamlı yordayıcısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır ($p < .05$). Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerden dini tutumun özgecilik yardımseverlik alt boyutunu yordama gücü affediciliğe göre daha yüksektir. Bağımsız değişkenlerin toplamı; dini tutum ve affedicilik ikisi birlikte öğrencilerin özgecilik-sosyal düzeylerinin %7 düzeyini ($R^2 = .07$) açıkladığı tespit edilmiştir.

Bireylerin dini tutum ve affedicilikleri özgeciliğin sorumluluk alt boyutunun yordayıcısı mıdır?" sorusuna cevap bulmak amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Dini Tutum ve Affediciliğin Özgeciliğin Sorumluluk Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	14.234	.824	-	17.273	.000	-	-
Dini tutum	.089	.020	.174	4.516	.000	.180	.172
Affedicilik	.017	.018	.036	.929	.353	.066	.036

R= .18, R²= .03
F_(2, 670) = 11.719 p= .000, p< .05

Yukarıda tablo 8'deki regresyon analizi sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin dini tutum ve affedicilik düzeyleriyle özgecilik sorumluluk alt boyut düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r = .18$, $r^2 = .03$). Dini tutum ve affedicilik özgecilik sorumluluk alt boyutundaki toplam varyansın %3'sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerden dini tutumun özgecilik sorumluluk alt boyutunu yordama gücü daha yüksektir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t- testi sonuçlarına göre dini tutumun özgecilik sorumluluk alt boyutu üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir ($p < .05$). Ancak affediciliğin bireylerin özgecilik-sorumluluk düzeyinin anlamlı yordayamadığı ve önemli etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p > .05$).

Problem 3. Yetişkinlerin affedicilik, dini tutum ve özgecilik düzeyleri demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Bireylerin Affedicilik, Dini Tutum Ve Özgecilik Düzeylerinin Cinsiyete Göre Farklaşması

Yetişkinlerin affedicilik, dini tutum ve özgecilik düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ilişkisiz örneklem için t-testi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Cinsiyete Göre Affedicilik Dini Tutum ve Özgecilik Düzeyi

	Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Affedicilik	Erkek	243	32.92	6.52	671	1.91	.051
	Kadın	430	32.01	5.57			
Dini tutum	Erkek	243	34.14	5.81	671	.51	.60
	Kadın	430	34.36	5.29			
Özgecilik Aile Boyutu	Erkek	243	18.29	3.45	671	2.24	.02*
	Kadın	430	18.90	3.29			
Özgecilik Sosyal Boyutu	Erkek	243	14.97	4.53	671	.21	.83
	Kadın	430	14.90	4.46			
Özgecilik Yardımseverlik Boyutu	Erkek	243	16.75	3.51	671	.97	.32
	Kadın	430	17.02	3.44			
Özgecilik Sorumluluk Boyutu	Erkek	243	17.66	2.80	671	1.22	.22
	Kadın	430	17.94	2.81			
Özgecilik toplam	Erkek	243	67.69	10.20	671	1.35	.17
	Kadın	430	68.76	9.66			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 9’da görüldüğü gibi bireylerin affedicilik toplam puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır [$t(671) = 1.91, p > .05$]. Bireylerin affedicilik puan ortalamaları incelendiğinde, kadınların puan ortalamaları ($\bar{X}=32.01$) ile erkeklerin puan ortalamalarının ($\bar{X}= 32.92$) birbirlerine yakın olduğu gözlenmiştir.

Bireylerin dini tutum puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır [$t(671)=.51, p > .05$]. Erkeklerin puan ortalamaları($\bar{X}= 34.14$), kadınların dini tutum puan ortalamaları ($\bar{X}= 34.36$) olarak saptanmıştır.

Tablo 9 incelendiğinde özgecilik toplam puanlarında kadın ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır [$t(671)= 1.35, p > .05$]. Yalnızca aile alt boyutunda kadınların puanı ile erkeklerin puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$t(671)=1.35, p < .05$].Kadınların en yüksek ortalamaya sahip özgecilik boyutu aile boyutu ($\bar{X}=18.90; t= 2.24$) olarak saptanmıştır. Bunu sırayla sorumluluk boyutu ($\bar{X}=17.94; t= 1.22$), yardımseverlik boyutu ($\bar{X}=17.02; t= .97$) ve sosyal boyut ($\bar{X}= 14.90; t= .21$) izlemektedir. Erkeklerde en yüksek ortalamaya sahip özgecilik boyutu ise yine aile boyutudur ($\bar{X}= 18.29; t= 2.24$). Bunu sırayla sorumluluk boyutu ($\bar{X}=17.66; t= 1.22$), yardımseverlik boyutu ($\bar{X}= 16.75; t= .97$) ve sosyal boyut ($\bar{X}= 14.97; t= .21$) takip etmektedir.

Bireylerin Affedicilik, Dini Tutum Ve Özgecilik Düzeylerinin Medeni Duruma Göre Farklılaşması

Yetişkinlerin affedicilik, dini tutum ve özgecilik düzeylerinin medeni durum bağımsız değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla ilişkisiz örneklem için t-testi yapılmıştır. Yapılan t testinin sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Medeni Duruma Göre Affedicilik, Dini tutum ve Özgecilik Düzeyi

	Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Affedicilik	Evli	260	34.19	5.58	671	6.59	.00**
	Bekâr	413	31.18	5.88			
Dini tutum	Evli	260	35.63	4.81	671	5.16	.00**
	Bekâr	413	33.43	5.71			
Özgecilik Aile	Evli	260	18.23	3.45	671	2.72	.00**
	Bekâr	413	18.96	3.27			
Özgecilik Sosyal	Evli	260	15.04	4.87	671	.51	.60
	Bekâr	413	14.85	.422			
ÖzgecilikYardımseverlik	Evli	260	17.21	3.66	671	1.68	.09
	Bekâr	413	16.74	3.34			
Özgecilik Sorumluluk	Evli	260	17.84	2.81	691	.02	.97
	Bekâr	413	17.84	2.81			
Özgecilik toplam	Evli	260	68.33	10.40	671	.09	.92
	Bekâr	413	68.40	9.52			

* $p < .05$ ** $p < .01$

Tablo 10’a göre bireylerin affedicilik düzeylerinde medeni duruma göre evli bireyler lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir [$t(671)=6.59, p<.01$]. Evli bireylerin affedicilik puan ortalamaları ($\bar{X}=34.19$), bekâr bireylerin affedicilik puan ortalamalarına ($\bar{X}=31.18$) göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

Tablo 10 incelendiğinde dini tutum ortalama puanlarının medeni durum değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı ortaya çıkmaktadır [$t(671)=5.16, p<.01$]. Evli bireylerin dini tutum puan ortalamalarının ($\bar{X}=35.63$), bekâr bireylerin dini tutum puan ortalamalarından ($\bar{X}=33.43$) daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 10 incelendiğinde sosyal boyut, yardımseverlik boyutu, sorumluluk boyutu ve özgecilik toplam puanında bireylerin evli ve bekâr olmalarına göre anlamlı bir farklılık görülemediği. Ancak özgeciliğin aile boyutunda bireylerin medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bekârların ($\bar{X}=18.96; t=2.72$) evli bireylere ($\bar{X}=18.23; t=2.72$) göre aile boyutunda daha yüksek puanlara sahip oldukları görülmüştür. Bekarların özgecilik puanları sırası ile aile alt boyutunda ($\bar{X}=18.96$), sorumluluk alt boyutunda ($\bar{X}=17.84$), yardım severlik alt boyutunda ($\bar{X}=16.74$) ve sosyal alt boyutunda ($\bar{X}=14.85$). Evli bireylerin özgecilik puanları sırasıyla aile alt

boyutunda ($\bar{X}=18.23$), sorumluluk alt boyutunda ($\bar{X}=17.84$), yardımseverlik alt boyutunda ($\bar{X}=17.21$), sosyal alt boyutunda ($\bar{X}=15.04$) olarak bulunmuştur.

Bireylerin Affedicilik, Dini Tutum Ve Özgecilik Düzeylerinin Yaş Değişkenine Göre farklılaşması

Yetişkin bireylerin affedicilik, dini tutumve özgecilik düzeylerinin yaş bağımsız değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla *ANOVA* testi yapılmıştır. Yapılan ANOVA testinin sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Yaş Değişkenine Göre Affedicilik, Dini tutum ve Özgecilik Düzeyi

Değişken	Yaş	N	\bar{X}	Ss	Var. K.	K.T.	Sd	K.O.	F	P
Affedicilik	17-21	217	30.53	5.90	Gruplar ara.	1567.25	3	522.42	15.75	.00**
	22-26	156	31.83	5.61	Grup içi	22188.76	669	33.16		
	27-31	102	33.25	5.87	Toplam	23.756	672			
	32ve üstü	198	34.26	5.64						
Özgecilik	17-21	217	68.37	8.93	Gruplar ara.	337.92	3	112.64	1.15	.32
	22-26	156	69.23	10.09	Grup içi	65088.93	669	97.29		
	27-31	102	66.90	9.46	Toplam	65426.85	672			
	32ve üstü	198	68.48	10.80						
Dini Tutum	17-21	217	33.08	5.79	Gruplar ara.	1040.74	3	346.91	12.09	.00**
	22-26	156	34.22	4.94	Grup içi	19187.33	669	28.68		
	27-31	102	33.42	6.03	Toplam	20228.07	672			
	32ve üstü	198	36.10	4.76						

* $P<.05$, ** $p<.01$

Tablo 11 incelendiğinde yapılan *ANOVA* analiz sonuçlarından, bireylerin affedicilik puanlarının yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu anlaşılmaktadır [$F(3,669)=15.75$, $p<.01$]. Bu farklılığın hangi yaş da yaş grupları arasında olduğunu saptamak amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Bu analiz sonucuna göre 17-21 yaş aralığındaki bireylerin affedicilik puan ortalamaları ($\bar{X}=30.53$), 22-26 yaş aralığındaki bireylerin puan ortalamaları ($\bar{X}=31.83$), 27-31 yaş aralığındaki bireylerin puan ortalamaları ($\bar{X}=33.25$) ve 34 ve üstündeki bireylerin puan ortalamaları ($\bar{X}=34.26$) bulunarak yaş arttıkça affediciliğin de arttığı tespit edilmiştir.

Bireylerin özgecilik düzeylerinin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır [$F(3-669)=1.15$ $p>.01$]. Diğer bir ifadeyle, yaş ve affedicilik düzeyinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı gözlenmektedir.

Tablo 11 incelendiğinde bireylerin dini tutum puanlarının yaşa göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir [$F(3-669)= 12.09$ $p<.01$]. Dini tutum puanlarındaki farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Bu testin sonucuna göre, 32 ve üstü yaş grubundakilerin dini tutum puan ortalamalarının ($\bar{X}=36.10$), 17-21 yaş ($\bar{X}=33.08$), 22-26 yaş ($\bar{X}=34.22$) ve 27-31 yaş ($\bar{X}=33.42$) aralığındaki bireylerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Bireylerin Affedicilik, Dini Tutum Ve Özgecilik Düzeylerinin Algılanan Ekonomik Duruma Göre Farklılaşması

Yetişkin bireylerin affedicilik, dini tutum ve özgecilik düzeylerinin algılanan ekonomik duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla *ANOVA* testi yapılmıştır. Yapılan ANOVA testinin sonuçları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. *Algılanan Ekonomik Düzeye Göre Affedicilik, Dini Tutum ve Özgecilik Düzeyi*

Değişken	Yaş	N	\bar{X}	Ss	Var. K.	K.T.	Sd	K.O.	F	p
Affedicilik	Düşük	62	33.29	5.54	Gruplar ara.	82.35	2	41.17	1.16	.31
	Orta	553	32.30	5.89	Grup içi	23673.67	670	35.33		
	Yüksek	58	31.67	6.79	Toplam	23756.02	672			
Özgecilik	Düşük	62	65.11	11.44	Gruplar ara.	737.09	2	368.55	3.81	.02*
	Orta	553	68.67	9.61	Grup içi	64689.76	670	96.55		
	Yüksek	58	69.05	9.94	Toplam	65426.85	672			
Dini Tutum	Düşük	62	36.03	4.04	Gruplar ara.	221.04	2	110.52	3.70	.02*
	Orta	553	34.15	5.59	Grup içi	20007.03	670	29.86		
	Yüksek	58	33.65	5.48	Toplam	20228.07	672			

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 12 incelendiğinde, bireylerin affedicilik düzeylerinin ekonomik durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır [$F(2-670)= 1.16$ $p>.05$].

Tablo 12 incelendiğinde yapılan *ANOVA* analiz sonuçlarından, bireylerin özgecilik puanlarının ekonomik durumlarına göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu anlaşılmaktadır [$F(2-670)= 3.81$, $p<.05$]. Bu farklılığın hangi ekonomik düzey veya düzeyler arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre orta ekonomik seviyedeki bireylerin puanları ($\bar{X}=68.67$), düşük

ekonomik düzeydeki bireylerin puanlarına göre ($\bar{X} = 65.11$) daha yüksek olarak bulunmuştur.

Analiz sonuçları bireylerin dini tutum puanları arasında algılanan ekonomik düzey bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [$F(2-670)=3.70$, $p<.05$]. Başka bir ifadeyle bireylerin dini tutum puan ortalamaları ekonomik duruma bağlı olarak anlamlı şekilde değişmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlarına göre düşük ekonomik düzeydeki bireylerin puan ortalamaları ($\bar{X}=36.03$), orta ($\bar{X} = 34.15$) ve yüksek ekonomik düzeydeki bireylerin puan ortalamalarına ($\bar{X} = 33.65$) göre daha yüksek olarak belirlenmiştir.

Bireylerin Affedicilik, Dini Tutum Ve Özgecilik Düzeylerinin Eğitim Düzeyine Göre Farklaşması

Yetişkin bireylerin affedicilik, dini tutum ve özgecilik düzeylerinin eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla *ANOVA* testi yapılmıştır. Yapılan *ANOVA* testinin sonuçları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. *Eğitim Düzeyine Göre Affedicilik, Dini Tutum ve Özgecilik*

Değişken	Yaş	N	\bar{X}	Ss	Var.K.	K.T.	Sd	K.O.	F	P
Affedicilik	İlköğretim	102	34.51	5.33	Gruplar ara.	710.79	2	355.39	10.33	.00**
	Ortaöğretim	54	33.50	5.37	Grup içi	23045.22	670	34.39		
	Üniversite ve üstü	517	31.79	6.00	Toplam	23756.02	672			
Özgecilik	İlköğretim	102	69.04	11.38	Gruplar ara.	143.10	2	71.55	.73	.48
	Ortaöğretim	54	67.03	10.84	Grup içi	65283.75	670	97.43		
	Üniversite ve üstü	517	68.39	9.43	Toplam	65426.85	672			
Dini Tutum	İlköğretim	102	37.50	3.50	Gruplar ara.	1400.75	2	700.37	24.92	.00**
	Ortaöğretim	54	35.31	5.04	Grup içi	18827.32	670	28.10		
	Üniversite ve üstü	517	33.54	5.61	Toplam	20228.07	672			

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 13 incelendiğinde bireylerin affedicilik düzeylerinin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir [$F(2-670)=10.33$, $p<.01$]. Affedicilik düzeyleri arasındaki farkın hangi eğitim seviyelerinde olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre, ilköğretim mezunu bireylerin affedicilik düzeyleri ($\bar{X} = 34.51$) üniversite ve üstü mezunlarının affedicilik düzeylerinden ($\bar{X}=31.79$) daha yüksek olarak tespit edilmiştir.

Tablo 13'e göre bireylerin özgecilik düzeylerinin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir [$F(2-670) = .73, p > .01$]. Ancak bireylerin dini tutum puan ortalamalarının eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır [$F(2-670) = 24.92, p < .01$]. Dini tutum puan ortalamaları arasındaki farkın hangi eğitim seviyelerinde olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre ilköğretim mezunu bireylerin dini tutum puan ortalamaları ($\bar{X} = 37.50$), ortaöğretim ($\bar{X} = 35.31$) ve üniversite ve üstü mezunlarından ($\bar{X} = 33.54$) daha yüksek olarak gözlenmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma ile ilgili istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular literatürdeki benzer diğer konular ışığında tartışılmıştır. Bu çalışmada dini tutum ve affediciliğin özgecilik üzerindeki yordayıcı gücü incelenmiştir. Ayrıca affedicilik ve özgeciliğin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, ekonomik durum, medeni durum bağımsız değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığına bakılmıştır.

Bu tez çalışması kapsamında yapılan analizlerde bireylerin özgecilik düzeyleri ile dini tutumları ve affedicilikleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Analiz sonuçlarına bakıldığında beklenildiği gibi bireylerin özgecilik düzeyleri ile dini tutum puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Yine dini tutum ve affedicilik arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yapılan bir çalışmada kendini daha yüksek oranda dindar olarak belirten bireylerin kendilerini daha az oranda dindar olarak belirtenlere göre kendilerini daha affedici olarak tanımladıkları ortaya konmuştur. (McCullough ve Worthington, 1999).

Harputlu'nun (2015) üniversite öğrencilerin dini tutum ve özgecilik ilişkisini incelediği çalışmasında iki değişken arasında olumlu bir ilişki bulunamamıştır. Çalışmada dinî tutum ile özgeciliğin sorumluluk ve sosyal alt boyutlarında negatif yönde bir ilişki çıkmış, yardımseverlik ve aile boyutlarında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Yine analiz sonuçlarına göre bireylerin affedicilik düzeyleriyle özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre bireylerin affedicilik düzeyleri arttıkça özgecilik düzeylerinin de artacağını söylemek mümkündür. Bunun nedeni affetmenin özgeci bir çerçevede ele alınması olabilir. Burada affetme, suç işleyenle kurulan empati neticesinde güdüsel bir değişme şeklinde tarif edilmiştir. Benzer şekilde affetme suç işleyene takdim edilen özgeci bir ödül şeklinde de tanımlanabilmiştir (Çoklar ve Dönmez, 2014).

Bu çalışmanın temel problemi olan *“bireylerin dini tutumları ve affedicilik düzeyleri özgecilik düzeylerinin anlamlı yordayıcısı mıdır?”* sorunun cevabını test etmek için doğrusal (linear) çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

Regresyon analizi sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin dini tutum ve affedicilik düzeyleriyle özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Dini tutum ve affedicilik özgecilikteki toplam varyansın%7'sini açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t- testi sonuçlarına göre iki değişkenin de özgecilik üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Bunlar araştırmanın sonuçlarının beklendiği gibi çıktığını göstermektedir.

Bu araştırma kapsamında yapılan analizler incelendiğinde bireylerin özgeciliğin aile alt boyutuyla dini tutum ve affedicilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Regresyon analiz sonuçlarına göre affedicilik özgeciliğin aile alt boyutunun anlamlı bir yordayıcısı olarak bulunmuştur. Ancak dini tutumun bireylerin özgecilik aile alt boyutunu anlamlı bir şekilde yordayamadığı ve önemli etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları ve affedicilikleri ile özgecilik sosyal alt boyutu puanları arasında anlamlı ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Dini tutum ile özgecilik ölçeği aile alt boyutu arasındaki korelasyon değeri pozitif olduğundan aralarındaki ilişki pozitif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde affedicilik ile özgecilik ölçeği sosyal alt boyutu arasındaki korelasyon değeri pozitif olduğundan aralarındaki ilişki pozitif yönlü olduğu görülmüştür. Regresyon analizi sonuçlarına göre bireylerin dini tutum puanları ve affedicilik puanları özgecilik-sosyal düzeylerini anlamlı yordayıcısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Regresyon analizi sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin dini tutum ve affedicilik düzeyleri ile özgecilik yardımseverlik alt boyutu arasında anlamlı ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Dini tutum ve affedicilik ile özgecilik ölçeği yardımseverlik alt boyutu arasındaki korelasyon değeri pozitif olduğundan aralarındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Regresyon analizi sonuçlarına göre bireylerin dini tutum ve affedicilik düzeylerinin özgecilik yardımseverlik alt boyutunun anlamlı yordayıcısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerden dini tutumun özgecilik yardımseverlik alt boyutunu yordama gücü affediciliğe göre daha yüksektir.

Regresyon analizi sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan bireylerin dini tutum ve affedicilik düzeyleriyle özgecilik sorumluluk alt boyut düzeyleri arasında

pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerden dini tutumun özgecilik sorumluluk alt boyutunu yordama gücü daha yüksektir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t- testi sonuçlarına göre dini tutumun özgecilik sorumluluk alt boyutu üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Ancak affediciliğin bireylerin özgecilik-sorumluluk düzeyinin anlamlı yordayamadığı ve önemli etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Görüldüğü üzere dini tutum ve affedicilik özgeciliği anlamlı şekilde yordamaktadır. Dini tutum özgeciliğin sosyal, yardımseverlik ve sorumluluk alt boyutlarını da yordamaktadır ve aralarında pozitif düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Kendilerini dindar olarak belirten bireyler üzerinde yapılan bir araştırmada, bu kişilerin, diğerlerine göre daha çok miktarda para bağışladıklarını; daha çok gönüllü davranmaya eğilim gösterdiklerini, daha çok kan bağışında bulduklarını ve evsiz kimselere daha çok yardım ettiklerini ifade etmiştir. Bunların yanında bu kişiler daha mutlu olarak görülmüştür (Brooks, 2007). Bu araştırmanın ileri sürdükleriyle bu tez çalışmasında gözlenen bulgular tutarlılık göstermektedir. Dini inanış bir kimseyi merhamet arayışına yönlendirebilir, empatisini, şefkatini ve sevgi duygusunu çoğaltabilir (Bloom, 2012). Böylece bireylerin daha özgeci, yardımsever, affedici eğilimler göstermesine olumlu şekilde etki edebilir. Yardım etme, özgeci davranışta bulunma, affetme gibi kavramları ilahi dinler de onaylamaktadır. Bu tarz davranışların yapılması için Kur'an ve diğer ilahi metinlerde emirler geçmektedir (Akbaba, 1994). Budizmde de durum farklı değildir. Nirvanaya ulaşmanın hedef kabul edildiği bu öğretilerde istek, nefret, intikam, bencillik vb. duygular bu hedefin önündeki birer engeldir. Nezaket sahibi, merhametli, hoşgörü sahibi ve özgeci olmak Nirvana'ya ulaşmış saf insanın özellikleridir. Konfüçyanizm'de de iyilikseverlik ve paylaşım gibi değerlere önem verilmekte ve özendirilmektedir (Güç, 2010; Yitik, 2010; Elmalı, 2010). Bu dinlerdeki özendirilen ve emredilen değerlerden bencillik özgeciliğin; intikam ve kinin de affediciliğin tam karşısında yer alan terimler olarak kabul edildiği daha önceden belirtilmişti.

Özgeciliğin cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla t testi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre özgeciliğin aile alt boyutunda kadınların puanları erkeklerin puanlarından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Özgeciliğin diğer alt boyutları ve toplam özgecilik düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Konuyla ilgili araştırmalar incelendiğinde;

Yöntem ve İlhan'ın (2013) benlik kurguları ve özgecilikle ilgili çalışması, Ak (2013) yaşam amaçları ve özgecilikle ilgili çalışması, Onatır'ın (2008) cinsiyetin özgecilik üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadığını ileri sürdüğü çalışması, Akbaba (1994) grupla psikolojik danışmanın özgecilik üzerine etkisini incelediği araştırması, Banbal (2010) hemşirelik öğrencilerindeki özgecilik düzeyini incelediği çalışması, Kasapoğlu (2013) iyilik hali ve özgecilikle ilgili çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Ancak Elmas (1998) kadınların erkeklerden daha özgeci olduğunu, Carlo ve diğerleri (2003) ergen bireyler üzerinde yaptığı çalışmasında kızların daha özgeci davranışlar sergilediğini, Harputlu (2015) özgeciliğin yardımseverlik ve sorumluluk alt boyutlarında kadınların daha yüksek puanlar aldıklarını ileri sürmüşlerdir. Çekin (2013) İmam hatip lisesi öğrencileriyle ilgili çalışmasında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek oranda özgeci davranma eğilimine sahip olduğunu savunmuştur. Yine Kahraman ve Kurt'un (2013) öğretmen adaylarındaki olumlu sosyal davranış eğilimlerini incelediği çalışmasında, kız öğrencilerin özgeci olumlu sosyal davranış puan ortalamalarını, erkek öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek olarak tespit etmişlerdir.

Affediciliğin cinsiyete göre bir farklılık oluşturup oluşturmadığını incelemek amacıyla yapılan *t* testi sonuçlarında bireylerin affedicilik puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermediği anlaşılmıştır. Bu çalışmadaki bulguyu destekleyen araştırmalar (Gündüz, 2014; Çağ ve Yıldırım, 2013; Ayten 2009; Şahin 2013; Atçeken, 2014; Taysi, 2007) bulunmaktadır. Bu çalışmanın tam tersini ileri süren araştırma bulguları da bulunmaktadır. Örneğin, Miller ve ark. (2008) tarafından yapılan bir çalışmada kadınların affedicilik puanlarının erkeklerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirtilmiştir.

Bireylerin dini tutum düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılan *t* testi sonuçları incelendiğinde, dini tutumun cinsiyete göre anlamlı bir farklılık sergilemediği bulgusuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde bu bulguyla örtüşen ve çelişen bulgular görülmektedir. Harputlu'nun (2015) çalışmasında kız öğrencilerin dini tutum puanları erkek öğrencilerin dini tutum puanlarından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Kaya'nın (1998) ve Apaydın'ın (2001) çalışmalarında ise erkek öğrencilerin dini tutum puanlarının, kız öğrencilerin dini tutum puanlarından anlamlı olarak yüksek olduğu ileri sürülmüştür. Bu çalışmadaki tespit edilen bulguları destekleyen bulgular da

bulunmaktadır. Uyaver (2010), Sariçamve Güven (2012) çalışmalarında dini tutumun cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını belirtmişlerdir.

Yapılan analizler sonucunda özgeciliğin yaş gruplarına göre anlamlı bir fark göstermediği tespit edilmiştir. Bu sonuç Ak (2013), sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Carlo ve ark. (2003) yaşla birlikte özgeciliğin arttığını ileri sürmüştür. Yöntem (2013) farklı bir gelişim döneminde bulunmanın özgeciliğin yardımseverlik ve sosyallik alt boyutlarını anlamlı şekilde yordadığını belirtmiştir. Onatır (2008) çalışmasında yaşın artması ile sosyal ve sorumluluk alt boyutlarında pozitif yönde anlamlı ve sonuçlar görülmüştür. Ancak özgecilik toplam puanı bu çalışmada olduğu gibi yaşa göre anlamlı bir farklılık sergilememektedir. Mutaçlılar ve Karadağ (2009) göre öğretmenlerin yaşları sosyal sorumluluk paylaşma düzeylerinin artmasına neden olmaktadır. Mutaçlılar (2008) öğretmen özgeciliği üzerine yaptığı çalışmada yaş ile özgecilik arasında pozitif yönde düşük seviyede anlamlı bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Kumru ve ark. (2004) daha büyük yaş gruplarındaki bireylerin daha fazla özgeci davranış gösterdiklerini ileri sürmüştür. Yaman'ın (2013) tüketici davranışı olarak özgeciliği incelediği araştırmasında yaş ilerledikçe özgeciliğin azaldığını ileri sürmüştür.

Yapılan *ANOVA* testi sonuçlarına göre affedicilik yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Dört yaş grubundaki puanlar incelendiğinde puanların yaşa göre giderek arttığı gözlenmiştir. Bu sonuç Uysal (2015) genç yetişkinlerin affetme eğilimlerini incelediği çalışmasındaki sonuçla benzerdir. Araştırmaya göre affetme eğilimi bakımından 21-40 yaş grubundakiler daha genç grupta yer alan bireylere göre daha yoğun ve olumlu tutumlara sahiptir. Ayten'in (2009) yaş ve affetme ilişkisini tespit etmek amacıyla yaptığı korelasyon analizinde, bu iki değişken arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Dini tutum puanlarının yaş değişkenine göre nasıl farklılık gösterdiğini tespit etmek amacıyla yapılan *ANOVA* testi sonucuna göre 32 ve üstü yaş grubunda yer alanlar daha küçük yaş grubundaki bireylere göre daha yüksek puanlara sahip olmuşlardır. Bu sonuç Harputlu' nun (2015) çalışmasındaki sonuç ile benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin yaşı ve dinî tutumları arasındaki ilişki incelendiğinde, 22-28 yaş grubundakilerin 18-21 yaş grubunun puanlarından anlamlı olarak yüksek çıktığı gözlenmiştir. Bunlarla birlikte, bu çalışmada tespit edilenden farklı

bulgular da bulunmaktadır. Uyaver' (2010) çalışmasında dini tutum yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Yapılan t testi sonucuna göre özgeciler toplam puanında bireylerin evli ve bekâr olmalarına göre anlamlı bir farklılık görülememiştir. Yaman' ın (2013) özgeciliği tüketici davranışı çerçevesinde incelediği çalışmasında, Karadağ ve Mutağçılar'ın (2009) ilk ve ortaöğretim öğretmenlerin özgeciler düzeylerini incelediği çalışmasında, Onatır'ın (2008) öğretmenlerin özgeciler düzeyleriyle ilgili araştırmasında da aynı şekilde medeni duruma göre özgeciler düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ayten'e (2009) göre ise prososyal davranışlar evlilerde bekârlara göre daha yüksek oranda görülmektedir.

Medeni durum değişkenine göre affediciler puanlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlenmiştir. Evli bireylerin affediciler puanları bekâr bireylerin affediciler puanlarına göre daha yüksektir. Benzer şekilde Uysal (2015) evli bireylerin affetme eğilimlerinin bekâr bireylerden daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Ayten'in (2009) çalışmasında ise bu bulguların aksine evli ve bekârlarda affetme eğilimi açısından herhangi bir farklılık gözlenememiştir. Dini tutum puan ortalamalarının medeni durum değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit amacıyla yapılan t testi sonucuna göre evli bireylerin puanları bekar bireylerin puanlarına göre daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Koç (2010) bu çalışmanın bulgularını destekler nitelikte, evli yetişkinlerin bekar yetişkinlere göre daha içselleştirilmiş bir dindarlık durumuna sahip olduğunu, Kurt (2009) evliliğin ve çocuk yetiştirme dine yönelimi artırdığını belirtmişlerdir. Uyaver (2010) obsesif kompulsif bozukluk ve dini tutum ilişkisini araştırdığı çalışmasında ise dini tutumun medeni durum değişkenine göre farklılaşmadığını ifade etmiştir.

Bu araştırmada yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre eğitim durumuna göre özgeciler düzeyinde anlamlı bir farklılık görülememiştir. Yine yapılan başka bir çalışmada öğretmenlerin özgeciler seviyeleri öğretmenlerin eğitim seviyelerine göre bir farklılık oluşturmamaktadır (Karadağ ve Mutağçılar, 2009).

Öğretmen özgeciliği üzerine yapılan başka bir çalışmada güncel durumda yardımseverlik alt boyutu için eğitim seviyesine göre bir farklılık bulunamamıştır. Sosyal sorumluluk alt boyutu için yüksel okul mezunu öğretmenler, üniversite ve lisansüstü mezunu öğretmenlere göre daha yüksek puan almışlardır. Acil durumlarda

yardımseverlik ve bağıшта bulunma alt boyutları için bir farklılık tespit edilememiştir. Özgecilerik toplam puanında ise yüksel okul mezunu öğretmenlerin üniversite ve lisansüstü mezunu öğretmenlere göre daha yüksek özgecilerik eğiliminde oldukları saptanmıştır (Onatır,2008). Ayten'in (2009) çalışmasında üniversite mezunlarının genel yardım eğilimi ve diğer yardım etme çeşitlerinde ilk ve ortaokul mezunlarına nazaran daha yüksek puanlara sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmada bireylerin affedicilerik düzeylerinin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır. Uysal'ın (2015) çalışmasında ise yükseköğretim grubunda yer alan bireylerin genel affetme eğilimlerinin daha alt eğitim grubundaki bireylere göre daha yüksek olduğu ileri sürülmüştür.

Ekonomik duruma göre özgecilerik değişimini tespit etmek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucuna göre orta ekonomik seviyedeki bireylerin puanları, düşük ekonomik düzeydeki bireylerin puanlarına göre daha yüksek olarak bulunmuştur. Bu bulgudan hareketle bireylerin gelir seviyesi yükseldikçe özgecilerik puanlarının arttığı söylenebilir. Bu durumu literatürdeki bazı çalışmalar desteklemektedir. Karadağ ve Mutafçılar'a (2009) göre aylık ortalama geliri 0-1000 TL arasında olan bireylerin aylık ortalama geliri 3001-4000 TL arasında olan bireylere göre daha yüksek düzeyde prososyal davranış eğilimine sahiptirler. Yaman'a (2013) göre gelir seviyesi düşük bireyler, özgecilerik tam tersi davranışları ön planda tutmaktadırlar. Bireylerin gelir seviyesi arttıkça özgeci davranışlar sergiledikleri sonucuna varmıştır. Ayten (2009) ve Onatır'ın (2008) bulguları da aynı doğrultudadır. Onatır (2009) orta gelir seviyesine sahip bireylerin düşük gelir seviyesinde olanlardan daha çok oranda acil durumlarda yardımsever özgeci davranışında olduklarını belirtmiştir. Bağıшта bulunma alt boyutu dikkate alındığında, yüksek gelir sahibi bireylerin düşük ve orta gelir sahibi bireylerden daha fazla miktarda bağış yaptıkları belirlenmiştir. Özgecilerik toplam puanında ise düşük gelirli bireylerle yüksek gelirli bireylere bakıldığında yüksek gelirli bireyler lehine bir durum gözlenmiştir.

Bireylerin affedicilerik düzeylerinin ekonomik durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmıştır. Bu çalışmadakine benzer sonuçlar mevcuttur. Örneğin, farklı gelir düzeyindeki bireylerin affedicilerik puan ortalamaları arasındaki farklılığın ortaya çıkarılması için yapılan varyans analizine göre, bireylerin affedicilerik puan ortalamalarında istatistikî şekilde anlamlı farklılıklar olmadığı gözlenmiştir (Şahin, 2013).

BÖLÜM VI

ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulguları ve yapılan tartışmalar çerçevesinde alan çalışanlarına ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Uygulayıcılar İçin Öneriler

- Dini tutumun özgeciliği yordadığı görülmektedir. Bunun nedeni dini öğretilerin katkısı olabilir. Dolayısıyla özgecilik öğretilerle bir davranış olarak görülebilir. Bu noktada anne babaların çocuklarına bu yaşantıyı gösterme adına rol model olmaları özgeci davranışların öğrenilmesi adına fayda sağlayacaktır. Anne babalar çocuklarının özgeci davranışlarını geliştirmek adına çocuklarına, sosyal ortamlarda yaşantılar geçirmelerine yardımcı olmaları beklenir.
- Gelir seviyesinin artmasıyla özgeciliğin de arttığı gözlenmiştir. Burada eğitimciler öğrencilere, anne babalar çocuklarına eğer mümkünse kaynak sağlayarak bu tarz davranışların önünü açabilirler.
- Eğitim öğretim ortamlarında eğitimcilerin sosyal faaliyetler, kulüp faaliyetleri düzenleyerek öğrencilerin sosyal yaşantılarını zenginleştirmesi beklenmektedir. Burada amaç toplum yararına davranışların öğrencilere kazandırılmasıdır. Öğrencilerin özgeci veya diğer olumlu sosyal davranışlarda bulunması için öncelikle bunu tecrübe etmesi gerekir.
- Affediciliğin özgeciliği yordadığı ve özgecilikle arasında olumlu yönde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bireylere affetmeyi öğretmek adına grupta psikolojik danışma ve grup rehberliği etkinlikleri geliştirilebilir. Affedicilik yönelimli psikoeğitim programları bireylerin özgeci ve affedici olmalarına katkı sağlayabilecektir.
- Okulların rehberlik programları hazırlanırken affetmeyi ve özgeciliği de içinde barındıran programların hazırlanması öğrenciler adına olumlu etki edecektir.

Araştırmacılar için öneriler

- Bu araştırma neden sonuç etkisini ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle affedicilik odaklı bir psikoeğitim programı düzenlenerek, bu programın

bireylerin özgeciliklerini ne ölçüde etkilediği inceleyen deneysel çalışmalar yapılabilir.

- Özgecilik araştırmalarının ülkemizin daha farklı bölgelerinde, farklı yaş ve meslek gruplarıyla gerçekleştirilmesi, sonuçların genellenebilmesi adına fayda sağlayacaktır.
- Özgecilik üzerine nicel ve nitel verilerin birlikte ele alındığı karma araştırma yapılması önerilmektedir.
- Özgeciliğin daha farklı değişkenlerle birlikte incelenmesi onun daha iyi anlaşılması adına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ak, K.(2013). *Üniversite öğrencilerinin özgecilik düzeylerinin yordayıcısı olarak yaşam amaçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Akbaba, S. (1994). *Grupla psikolojik danışmanın sosyal psikolojik bir kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Akın, A., Akın, Ü. ve Gediksiz, E. (2012). The validity and reliability of the turkish version of the forgivingness scale. *International Counseling and Education Conference 2012 (ICEC 2012)*, İstanbul, Turkey.
- Akyel, H. B. (1986). *Altruistic behavior and prosocial moral reasoning among turkish high school student*. Yayınlanmamış doktora tezi. University of Maryland, Maryland
- Al-Mabuk, R. H., Enright, R. D. ve Cardis, P. A. (1995). Forgiveness education with parentally love-deprived late adolescents. *Journal of Moral Education*, 24(4), 427- 444.
- Alpay, A. (2009). *Yakın ilişkilerde bağışlama: bağışlamanın bağlanma, benlik saygısı, empati ve kıskançlık değişkenleri yönünden incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altıntaş, H ve Şahin, M. (2011). *Kuran-ı Kerim meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Apaydın, H. (2001). *Kişilik özelliklerinin dinî tutum ve davranışlara etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M. (2012). *Sosyal psikoloji*. (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Arslan, H. (2009). Dinî tutumların oluşum, gelişim ve değişimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1).77-96.

- Atçeken, M. (2014). *Dindarlık, evlilik doyumu ve kişilik özelliklerinin bağışlama ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Avcı, D., Aydın, D. ve zbaşaran, F. (2013). Hemşirelik ğrencilerinde empati- özgecilik ilişkisi ve özgeci davranışın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 108-113.
- Ayten, A. (2009). Affedicilik ve din: affetme eğilimi ve dindarlıkla ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi Dergisi*, 37 (2), 111-128.
- Azar, F. ve Mullet, E. (2002). Willingness to forgive: a study of muslim and christian lebanese. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 8(1), 17-30.
- Banbal, G. K. (2010). *Hemşirelik ğrencilerinin özgecilik düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisan tezi. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Batson, D.C. (1997). Self-other merging and the empathy -altruism hypothesis reply to Neuberg. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73 (3), 517-522.
- Batson, D.C. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Hillsdale. NJ:Lawrence Erlbaum Associates.
- Bilici, E.İ ve Korkmaz, A. (2014). Azalan bir toplumsal değer olarak dayanışma. *İnsani Değerlerin Yenide İnşası Sempozyumu*. Erzurum.(1).
- Bloom, P. (2012). Religion, morality, evolution.(ev.N.iek). *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi Dergisi*, 2(3), 201-228.
- Boehm, C. (1979). Some problems with altruism in the search for moral universals. *Behavioral Science*, 24 (1), 15-24.
- Brooks, A. C. (2007). *Who really cares: The surprising truth about compassionate conservatism--america's charity divide--who gives, who doesn't, and why it matters*. Basic Books.
- Bugay, A. ve Demir, A. (2012). Affetme arttırılabilir mi?: affetmeyi geliştirme grubu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 96-106.

- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (çev. İ.D.E.Sarioğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Carlo, G. ve Randall, B. A. (2001). Are all prosocial behaviors equal? A socioecological developmental conception of prosocial behavior. *Advances in psychology research*, 2, 151-170.
- Certel, H. (2011). *Din psikolojisi*. Isparta: Tuğra Ofset.
- Coşkun, H. (Ed.). (2012). *Sosyal psikoloji*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Çiftçi, N. (2003) “Kohlberg’in bilişsel ahlak gelişimi teorisi: ahlak ve demokrasi eğitimi.” *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 43-77.
- Çağ, P. ve Yıldırım, İ. (2013). Evlilik doyumunu yordayan ilişkisel ve kişisel değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 13-23.
- Çardak, M. (2012). *Affedicilik yönelimli psiko-eğitim programının affetme eğilimi, belirsizliğe tahammülsüzlük, psikolojik iyi oluş, sürekli kaygı ve öfke üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Çekin, A. (2013). İmam hatip lisesi öğrencilerinin prososyal davranış eğilimleri üzerine nicel bir inceleme. *Journal of International Social Research*, 6(28).
- Çoklar, I.ve Dönmez, A. (2014). Kişiler arası ilişkilerde bağışlama üzerine bir gözden geçirme. *Nesne-Psikoloji Dergisi*, (4), 33-54.
- Dökmen, Ü. (2005). *İletişim çatışmaları ve empati*. (5.baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Drollinger, T. (2010). “A theoretical examination of giving and volunteering utilizing research exchange theory”, *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 22(1), 55-66.
- Eisenberg, N. ve Miller, P. A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behavior. *Psychological Bulletin*, 101, 91-119.
- Eisenberg, N. (2014). *Altruistic emotion, cognition, and behavior (PLE: Emotion)*. PsychologyPress. Newyork.

- Elmalı, O. (2010). Bazı tanrısız dinler örneklemesiyle etik yaptırım üzerine. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/Journal Of Graduate School Of Social Sciences*, 3(1), 181-191.
- Elmas, U. (1998). *Bireylerin ana-baba tutumları ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiler*.Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Enright, R. D. Ve Coyle, C. T. (1998).Researching the process model of forgiveness within psychological interventions. *Dimensions of forgiveness: Psychological research and theological perspectives*. 139-161,
- Enright, R. D.ve Fitzgibbons, R. P. (2000). *Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Enright, R.D. (2001). *Forgiveness is a choice: A step-by-step process for resolving anger and restoring hope*. Washington, DC: American Psychological Association
- Emmons, R. Ve Paloutzian, R. (2001). Din psikolojisi (Çev. A. Ayten). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(2), 105-124.
- Freedman, J. L.,Sears, D. O., Carlsmith, J. M. (1993). *Sosyal psikoloji* (çev. A.Dönmez). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Fincham, F. D.,Hall, J. H., ve Beach, S. R. (2005). Till lack of forgiveness doth us part: Forgiveness in marriage. *Handbook of forgiveness*, 207-226
- Fromm, E. (1993). *Sevme sanatı*. (çev. I. Gündüz). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Giray, F.S. (2009). *Suç işlemiş ve işlememiş ergenlerin adil dünya inancı ve bağışlayıcılık tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güç, A. (2010). Konfüçyanizm. Ş. Gündüz (Editör). *Yaşayan dünya dinleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Gündüz, Ö.(2014). *Üniversite öğrencilerinde affetmeyi yordayan değişkenlerin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güney, S. (2009). Sosyal psikoloji. Ankara: Nobel Yayınları.
- Harputlu, İ. (2015). *Dini tutum ve özgecilik ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Horwitz, L. (2005). The capacity to forgive: Intrapsychic and developmental perspectives. *Journal of the American Psychoanalytic association*, 53(2), 485-511.
- Howard, J. A. ve Piliavin J. A. (2000). Altruism. In E. F.,Borgatta ve R. J. V. Montgomery (Eds.), *Encyclopedia of sociology* (pp. 114-120). New York: Macmillian Reference.
- Hökelekli, H. (2013). *Din psikolojisine giriş*. İstanbul: DEM Yayınları.
- İnanç, B. Y. ve Yerlikaya, E. (2009). *Kişilik kuramları*. Pegem Akademi.
- İşmen, E. A. ve Yıldız, A. S. (2005). Öğretmenliğe ilişkin tutumların özgecilik ve atılganlık düzeyleri açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 11(2), 151-166.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). *Günümüzde insan ve insanlar/sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kahraman, Ö.G ve Kurt, G. (2013). Öğretmen adaylarının olumlu sosyal ve saldırgan davranış eğilimlerinin incelenmesi. *Yüksek Öğretim ve Bilim Dergisi*, 3(3), 236-243.
- Karacoşkun, M. D. (2013). *Din psikolojisi el kitabı* (2. baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karadağ, E. ve Mutaçlılar, I. (2009). İlk ve ortaöğretim okulu öğretmenlerinin özgecilik düzeyleri üzerine bir araştırma. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, (28), 75-92.

- Kasapoğlu, F. (2014). İyilik hali ile özgecilik arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hikmet Yurdu*, 7(13), 271-288.
- Kasapoğlu, F. (2013). *Üniversite öğrencilerinde iyilik hali ile özgecilik arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kavas, E. (2013). Dini tutum - stresle başa çıkma ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), 143-168.
- Kaya, M. (1998). *Din eğitiminde iletişim ve dini tutum*. Samsun: Etüt Yay.
- Koç, M. (2010). Demografik özelliklerle dindarlık arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 217-248.
- Koçak, R. ve Ak, K. (2015). Üniversite öğrencilerinin özgecilik düzeylerinin yordayıcısı olarak yaşam amaçları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2(38), 1-18.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Komter, A. E.(2005). *Social solidarity and the gift*. New York: Cambridge University Press.
- Kumru A., Carlo G., Edwards C.P. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19(54),109-125.
- Lambert, N. M., Fincham, F. D., Stillman, T. F., Graham, S. M., & Beach, S. R. (2010). Motivating change in relationships can prayer increase forgiveness?. *Psychological Science*, 21(1), 126-132.
- McCullough, M. E. ve Worthington Jr, E. L. (1999). Religion and the forgiving personality. *Journal of Personality*, 67(6), 1141-1164.
- McCullough, M. E. (2000). Forgiveness as human strength: Theory, measurement, and links towell-being. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 43–55.

- Musekura, C. (2010). *An Assessment of Contemporary Models of Forgiveness* (Vol. 302). Peter Lang.
- Mutafçılar, I. (2008). *Özgecilik kavramının tarihsel gelişimi ve öğretmen özgeciliği üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Miller, A. J., Worthington Jr, E. L. ve McDaniel, M. A. (2008). Gender and forgiveness: A meta-analytic review and research agenda. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27(8), 843-876.
- Morgan, C. (2006). *Psikolojiye giriş*. (Çev. ed. S.Karakaş). Ankara: Meteksan.
- Ok, Ü.(2011). Dini tutum ölçeği: ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2),529-549.
- Onatır M. (2008). *Öğretmenlerde özgecilik ile diğer tercihleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Piliavin, J. A., ve Charng, H. W. (1990). Altruism: A review of recent theory and research. *Annual Review of Sociology*, 16, 27–65.
- Peker, H. (2014). *Din psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca yayınları.
- Piderman, K. M. (2010). Forgiveness: How to let go of grudges and bitterness. <http://clarkschapel.org/Forgiveness.pdf> 15.11.2015 tarihinde erişilmiştir.
- Rye, M. S., ve Pargament, K. I. (2002). Forgiveness and romantic relationships in college: Can it heal the wounded heart? *Journal of Clinical Psychology*. <http://doi.org/10.1002/jclp.1153>.
- Silah, M. (2005). *Sosyal psikoloji davranış bilimi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Scobie, E.D., ve Scobie, G.E.W (1998). Damaging events: the perceived need for forgiveness. *Journal of the Theory of Social Behaviour*, 28, 373-401.
- Sarıçam H. ve Güven, M. (2012). Özgüven ve dini tutum. *International Journal of Social Science*, 5(7), 573-586.

- Sarıçam, H. Çardak, M. ve Yaman, E. (2014). Predictive role of forgiveness on mobbing (A Case Study for Teachers). *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 9(2), 80-90.
- Sarıçam, H. ve Biçer, B. (2015). Affedicilik üzerinde ahlaki değer ve öz-anlayışın açıklayıcı rolü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 109-122.
- Saroglou, V. (2015). Religion, spirituality and altruism. (Çev. M.Şahin). *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (7), 113-145.
- Seligman, M. E. P. (2007). *Gerçek mutluluk*. (Çev: S. Kunt Akbaş). Ankara: HYB Basım Yayın.
- Sheffield, C. J. (2003). *An investigation of relationships between forgiveness, religiosity, religious coping, and psychological well-being*. Unpublished Doctoral Dissertation. Brigham Young University, USA.
- Smith, H. F. (2002). *A footnote on forgiveness*. *Psychoanalytic Quarterly*, 71:327- 329.
- Şahin, M.(2013). *Affedicilik ile psikolojik iyi olma arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Şahin, Y.(2015). Üniversite öğrencilerinin mutluluk, iyimserlik ve özgecilik düzeylerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Taysi, E.(2007). *İkili İlişkilerde bağışlama: ilişki kalitesi ve yüklemelerin rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekinalp, B. E. ve Terzi, S. (2012). Terapötik bir araç olarak bağışlama: iyileştirici etken olarak bağışlama olgusunun psikolojik danışma sürecinde kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 37(166), 14.
- Tiltay, M. A. (2015). Bir tüketici davranışı olarak bireysel bağış: gönüllü hizmet sağlayanlar üzerinde bir odak grup çalışması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*.10(1), 7-30.

- Topses, G. (2012). Elseverlik (alturizm) ve benseverlik (egoizm) ölçeğiyle ilgili geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *International Journal of New Trends in Arts, Sports and Science Education (IJTASE)*, 1(2), 60-71.
- Uyaver, A. (2010). *Obsesif -kompulsif bozukluk tanısı konmuş hastalarda dini tutum ve davranışlar ile hastalık semptomları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uysal, V. (2015). Genç yetişkinlerde affetme eğilimleri ve dinî yönelim/dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 35-56.
- Uludağlı, N. P. ve Sayıl, M. (2013). Suça karışmış ergenlerde problem ve olumlu sosyal davranışlar: ergen, anne ve arkadaş özellikleriyle ilişkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(71), 57.
- Üstün, M. C. (2015). Nefsî fenalıklara karşı affedicilik ve Hz. Yûsuf örneği. *Journal of international social research*, 8(37). 1064-1071.
- WorthingtonJr, E.L. (1998). The pyramid model of forgiveness: some interdisciplinary speculations about unforgiveness and the promotion of forgiveness. In E.L. WorthingtonJr (Ed.), *Dimensions of Forgiveness: Psychological Research and Theological Perspectives* (p.107–137). Philadelphia: Templeton Foundation Press.
- Wilson, O. (1975). *Sociobiology, the new synthesis*, Cambridge: Harvard University Press.
- Yaman, F. (2013). Tüketici davranışı olarak özgeciliğin incelenmesi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*. 5(1), 79-92.
- Yavuzer, H., İşmen-Gazioğlu, E., Yıldız, A., Demir, İ., Meşeci, F., Kılıçaslan, A., ve Sertelin, Ç. (2006). Öğretmen özgeciliği ölçeği: Geliştirme, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6(3), 947-972.
- Yıldırım, A. (2009). *Bağlanma stilleri ile bağışlama arasındaki ilişkide sorumluluk yüklemelerinin aracı rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldız, S., Boz, İ. T., ve Yıldırım, B. F. (2012). Kişilik tipi ile olumlu sosyal davranış arasındaki ilişki: marmara üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 215-233.

Yolaçan, S. (2008). *Erdemin dili affedicilik*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Yitik, A. İ. (2010). Budizm. Ş. Gündüz (Editör). *Yaşayan dünya dinleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yöntem M. K. ve İlhan T. (2013). Benlik kurguları ve otantikliğin özgecilik üzerindeki yordayıcı gücünün incelenmesi. *Electornic Turkish Studies*. (8), 2291-2302.

EKLER**EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU**

Değerli katılımcı,

Aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplar sadece yüksek lisans tezi için bilimsel amaçlı kullanılacak ve kesinlikle gizli tutulacaktır. Bu nedenle sorulara samimi cevaplar vermeniz araştırmanın güvenilirliği açısından son derece önemlidir. Değerli katılımcı isim-adres belirtmek durumunda değilsiniz. Ancak cevapladığınız ölçme araçlarının sonuçlarını, aldığınız puanı ve yorumlarını öğrenmek istiyorsanız lütfen rumuz isim veya eposta adresinizi yazınız. Bilimsel katkılarınız ve destekleriniz için şimdiden teşekkür ederim.

1. Cinsiyetiniz : Erkek () Kadın ()

2. Yaşınız:

3. Eğitim durumunuz:

Okuryazar İlköğretim Ortaöğretim Üniversite ve üstü

4. Ekonomik durumunuz:

Düşük Orta Yüksek

5. Medeni durumunuz:

Evli () Bekâr ()

EK-2 ÖZGECİLİK ÖLÇEĞİ

Lütfen bu anketteki soruların üzerinde fazla düşünmeden süratle tamamlayınız.

Aşağıdaki her soruyu size göre en iyi ifade eden rakamı bir daire içine alarak cevaplayınız. (1 çok azı, 5 ise çok fazlayı ifade eder.)

1. Akrabalarınız size ne ölçüde yardım eder?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

2. Küçüklüğünüzde kardeşinize karşı evde ne ölçüde sorumluluk yüklenmişsiniz?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

3. Babanız başkalarına ne ölçüde yardım ederdi?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

4. Anneniz başkalarına ne ölçüde yardım ederdi?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

5. Aile bireyleri birbirlerine ne ölçüde yardım eder?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

6. Öğrenciyken okulunuzun düzenlediği etkinliklerde ne ölçüde yer aldınız?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

7. Öğrenciyken okulunuzun düzenlediği etkinliklerde ne sıklıkla yer aldınız?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

8. Çevrenizdeki kulüp, cami, hayır kurumu gibi kuruluşların yönetiminde ne ölçüde etkinlik gösterirsiniz?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

9. Çevrenizdeki etkinliklere katılım sıklığınız nedir?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

10. Bir grubun görevlisi olarak ne ölçüde hizmet verirsiniz?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

11. Hayır kurumlarına ne kadar bağışta bulunursunuz?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

12. Tatil günlerinde başkalarına ne ölçüde yardım edersiniz?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

13. Hasta ve düşkünleri ziyaret için ne kadar zaman ayırırsınız?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

14. Başkaları ile şeker, sigara, kurabiyenizi vb. ne ölçüde paylaşırsınız?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

15. Mesela sizden “bir ekmek “ parası isteyene ne kadar yardım edersiniz?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

16. Pek çok insanın kendi başının çaresine bakabileceğine ne derece inanırsınız?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

17. Çoğu insanın esas olarak sorumluluk yüklenme derecesi nedir?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

18. Zor durumda kalmış olanlara insanlar ne ölçüde yardımcı olmaya hazırdırlar?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

19. Kendiniz için ne ölçüde sorumluluk taşıyabilirsiniz?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

20. Bir insan, (aile içi- aile dışı) kimselere ne ölçüde yardımcı olmalı ve onlara karşı sorumluluk yüklenmelidir?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5.....çok fazla

EK-3 AFFEDİCİLİK ÖLÇEĞİ

Her sorunun karşısında bulunan; (1)Hiç Katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Kararsızım (4) Katılıyorum ve (5) Tamamen Katılıyorum anlamına gelmektedir. Lütfen her ifadeye mutlaka TEK yanıt veriniz ve kesinlikle BOŞ bırakmayınız. En uygun yanıtları vereceğinizi ümit eder katkılarınız için teşekkür ederim.						
1	Bana yakın olan insanlar uzun süre kin tuttuğumu düşünür.	1	2	3	4	5
2	Bana karşı yaptığı tüm hatalara rağmen arkadaşımı affedebilirim.	1	2	3	4	5
3	Birisi bana kötü bir şekilde davranırsa, ona aynı şekilde davranırım.	1	2	3	4	5
4	İnsanlar bana karşı olan hatalarından olayı suçluluk duymasalar da onları affetmeyi denerim.	1	2	3	4	5
5	Genellikle onurumu inciten davranışları affedebilir ve onları unutabilirim.	1	2	3	4	5
6	İlişkilerimin çoğu bana acı yaşatmıştır.	1	2	3	4	5
7	Birisini affettikten sonra bile, gücendiğim şeyler çoğu kez aklıma gelir.	1	2	3	4	5
8	Sevdiğim birinin bile asla affedemeyeceğim bir şeyleri vardır.	1	2	3	4	5
9	Beni inciten insanları daima affetmişimdir.	1	2	3	4	5
10	Affedici bir insanım.	1	2	3	4	5

EK-4 DİNİ TUTUM ÖLÇEĞİ

Değerli katılımcı; aşağıda bulunan her bir cümlenin üzerinde “Hiç Uygun Değil”, “Uygun Değil”, “Biraz Uygun”, “Uygun” ve “Tamamen Uygun” seçenekleri yer almaktadır. Her bir cümleyi dikkatlice okuyunuz ve size en uygun olan seçeneği (X) işareti koyarak işaretleyiniz.

	Hiç Uygun değil	Uygun Değil	Biraz Uygun	Uygun	Tamamen Uygun
Dinin gereksiz olduğunu düşünüyorum	()	()	()	()	()
Dinin inancın insanlara yararından çok zararı olduğunu düşünüyorum	()	()	()	()	()
Ezan, dua veya ayet gibi dini okumaları dinlediğimde duygulanırım	()	()	()	()	()
Dini etkinliklere katıldığımda gerçekten zevk alırım	()	()	()	()	()
Yaşantımın dini değerlere uygun olup olmadığına dikkat ederim	()	()	()	()	()
İnanđığım dinin gereklerini yerine getirmeye çalışırım	()	()	()	()	()
Zor zamanlarda Allah'ın bana çok yakın olduğunu düşünüyorum	()	()	()	()	()
Allah'ın bana çok yakın olduğunu hissediyorum	()	()	()	()	()

ÖZGEÇMİŞ

Adı – Soyadı	Mevlüt SANLAV
Kişisel Bilgiler	Uyruğu: T.C. Doğum tarihi ve Yeri: 07.07.1990 / Seydişehir Medeni durumu: Evli
İletişim Bilgileri	E-Posta: mevlutsanlav@gmail.com
Öğrenim Bilgileri	Lise: 2004-2008 Zeki Özdemir Lisesi / Konya Lisans: Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık / Aksaray
İş Deneyimi	2013-2016: Canik Başarı Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı- Araştırma Görevlisi 2016-halen: Canik Fatih İmam Hatip Ortaokulu Rehberlik Öğretmeni
